

Міністерство освіти та науки України
Львівський національний університет природокористування
Факультет землевпорядкування та туризму
Кафедра землеустрою

Кваліфікаційна робота Освітнього ступеня «Магістр»

на тему: «**ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ УГІДЬ У СІЛЬСЬКОМУ
ГОСПОДАРСТВІ**»

Виконав: студент 6 курсу, групи ЗВ-63
напряму підготовки (спеціальності)
193 Геодезія та землеустрій
(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

_____ Гриник Н.Т.
(прізвище та ініціали)

Керівник _____ Черечон О.І.
(прізвище та ініціали)

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

ДУБЛЯНИ – 2024 року

УДК 332.72

Обґрунтування ефективності використання земельних угідь у сільському господарстві. Гриник Н.Т. Кваліфікаційна робота. Кафедра землеустрою. Львівський національний університет природокористування, 2024. 86 с. текстової частини, 23 таблиці, 13 рисунків, 45 літературних джерела, 2 аркуші графічної частини формату А0 представлені у мультимедійній презентації.

Розкрито теоретичні засади ефективного використання земельних угідь у сільському господарстві.

Проаналізовано використання земельних ресурсів в розрізі району та територіальної громади. Обґрунтовано економічні показники діяльності виробників сільськогосподарської продукції Новояричівської громади.

Розроблено проектні пропозиції щодо організації використання та впорядкування території ріллі фермерського господарства «Кушпінт». Запропоновано нову структуру посівів культур і розміщення системи сівозмін у фермерському господарстві.

Обґрунтовано еколого-економічну ефективність використання земельних угідь господарства.

Розглянуто питання щодо охорони праці навколишнього середовища.

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП.....	6
1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ УГІДЬ	8
1.1. Теоретичні аспекти ефективного використання земельних ресурсів.	9
1.2. Методологія оцінки ефективності використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах	19
1.3. Практичні та теоретичні засади трансформації підходів щодо забезпечення підвищення ефективності використання земельних ресурсів.....	24
2. АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ	29
2.1. Природно-ресурсний потенціал Львівського району Львівської області.....	29
2.2. Характеристика природно-ресурсного потенціалу Новояричівської територіальної громади Львівського району Львівської області.....	32
2.3. Використання сільськогосподарських земель у сфері рослинництва та тваринництва	45
3. ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ УГІДЬ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	49
3.1. Аналіз існуючого стану використання земель фермерського господарства «Кушпінт».....	49
3.2. Організація використання та впорядкування земель у фермерському господарстві.....	54
3.2.1. Встановлення співвідношення і складу угідь.....	54
3.2.2. Визначення типів сівозмін із врахуванням спеціалізації господарства.....	57
4. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ УГІДЬ У ФЕРМЕРСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ	64
5. ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	67
6. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ.....	73
ВИСНОВКИ.....	79
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК.....	82

ВСТУП

Актуальність теми. Специфіка діяльності сільськогосподарських підприємств сьогодні, при стрімких технологічних змінах, спонукає до інтенсивного впровадження в аграрній сфері нових технологій. В результаті цього відбувається залучення фахового менеджменту та формування фінансово потужних, крупних аграрних холдингів, що орудують достатньою кількістю ресурсів для забезпечення впровадження схожих технологічних новацій. Загалом, діяльність сільськогосподарських підприємств в Україні, не зважаючи на доволі сприятливу динаміку для них як на зовнішньому так і на внутрішньому ринках, загальна ефективність функціонування їх залишає бажати кращого. Однією з основних проблем, що спонукає до такої ситуації, є недостатня ефективність використання теперішніх земельних ресурсів. Це пов'язано насамперед із недостатнім рівнем інвестицій у покращення сільськогосподарських земель, оскільки більшість аграрних підприємств надають перевагу впровадженню інвестицій у вдосконалення технічної бази виробництва, тільки не в земельні ресурси. Тому, систематичне збільшення навантаження на земельні ресурси із довготривалим недофінансуванням заходів із їх покращення та збереження, призводить до зниження ефективності їх використання. Водночас, найбільш доступним та якісним резервом збільшення продуктивності діяльності підприємств агросектора виступають саме земельні ресурси. Разом з тим, підвищення якості земельних угідь сприяє виробництві агропідприємствами якіснішої та конкурентоспроможнішої продукції, особливо затребуваної у великих обсягах на зовнішніх ринках. З огляду на те, важливо забезпечити підвищення ефективності використання земель саме в аспекті формування високого рівня конкурентоспроможності серед аграрних виробників. Отже, питання вдосконалення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення вимагає від аграріїв пошуку необхідних інвестиційних ресурсів для покращення продуктивності земель, а також впровадження нових технологій використання земель, які повинні обов'язково

містити екологічну складову, а не лише базуватись на зростанні виробничої ефективності [37].

Стан вивчення проблеми. Дослідження питань щодо забезпечення ефективності використання сільськогосподарських земель аграріями має багато наукових напрацювань та достатньо висвітлене в спеціалізованій землевпорядній літературі. Варто виділити напрацювання в даній сфері таких вагомих вчених і практиків, як Бабміндра Д. І., Бистрякова І. К., Гордійчук А. С., Данилишин С. І., Кошкалда І. В., Ніколаєнко Т. С., Ступень М. Г., Сохнич А. Я., Третяк А. М., та інших. Також необхідно відзначити спеціалізовані наукові напрацювання, які спрямовані на застосування методів стимулювання щодо підвищення ефективності використання земель сільськогосподарськими підприємствами, – роботи: О. М. Ковалюк, Л. Ю. Мельник, П. М. Музики, П. О. Осипчук, Н. І. Палянички та багатьох інших практиків і вчених.

Мета і завдання роботи. Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретичних положень і розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності використання земельних угідь сільськогосподарськими підприємствами.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення наступних основних наукових й практичних завдань:

- узагальнити теоретичні підходи відносно поняття «ефективність» та видів ефективності;
- уточнити методологічні підходи щодо оцінки ефективності використання сільськогосподарських угідь в агроформуваннях;
- провести аналіз сучасного стану використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах регіону;
- оцінити еколого-економічну ефективність використання сільськогосподарських угідь аграріями в умовах ринкових трансформацій;
- обґрунтувати напрями удосконалення заходів, спрямованих на ефективність використання землі в сільськогосподарських підприємствах району.

Об'єктом дослідження є процес використання земельних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами Львівського району Львівської області.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів ефективного використання земельних ресурсів.

Методологія та методи роботи. Теоретичною і методологічною основою кваліфікаційної роботи є сукупність способів (стилів) наукового пізнання, прийомів і методів, що використовувалися в ході дослідження.

У ході магістерського дослідження використано: методи теоретичного порівняння та узагальнення; монографічний метод; абстрактно-логічний й системного підходу; графічний.

Наукова новизна. Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає у комплексному обґрунтуванні наукових механізмів ефективного використання земельних угідь у сільському господарстві.

Практичне значення одержаних результатів кваліфікаційної роботи полягає у можливості впровадження розроблених пропозицій, спрямованих на зростання ефективності використання землі у сільському господарстві, розв'язання економічних, екологічних та соціальних проблем.

Структура та обсяги роботи. Дипломна робота складається із вступу, шести розділів, висновків, пропозицій та бібліографічного списку. Обсяг основної частини роботи становить 86 сторінок комп'ютерного тексту, який містить 23 таблиці, 13 рисунків. Бібліографічний список складає 45 назв джерел.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ УГІДЬ

1.1 Теоретичні аспекти ефективного використання земельних ресурсів

Основою розвитку сільського господарства виступає земля, природна родючість якої є дуже високою в Україні. Наш селянин увібрав у себе любов до сільськогосподарської праці, багатовіковий досвід обробітку землі, бажання та уміння працювати. Проте, реформування аграрного сектору країни негативно вплинуло не тільки на загальний розвиток села, але і на обробіток сільськогосподарських земель зокрема [38]. Перед селянами виникало питання щодо ефективного використання природних ресурсів, вирішення якого давало б можливість максимально задовольнити духовні й матеріальні потреби людини. Вирішувати цю проблему необхідно на глобальному, державному, регіональному та місцевому рівнях.

Зараз, під час визначення та формування та визначення масштабів, темпів і напрямів розвитку продуктивних сил, доцільної структури матеріальних потреб, ефективних засобів і технологій їх повного задоволення, вже необхідно враховувати інтереси екології [12], тому потрібно йти шляхом інтеграції питань екології й економіки у сільського господарства. Це надто складне завдання, оскільки конкурує дві взаємопов'язані проблеми: можливість біосфери та задоволення потреб суспільства [34, с. 180].

Майбутній розвиток сільського господарства та зростання виробництва продукції забезпечує високоефективне використання землі та підвищення рівня її продуктивності. Саме, першочергове значення у підвищенні економічної ефективності використання земельних ресурсів необхідне в умовах, коли потреби населення у сільськогосподарській продукції систематично зростають, а земельні ресурси обмежені.

Для прийняття слушних управлінських рішень стосовно екологічно безпечного землекористування, велика увага приділяється створенню

комплексної системи показників ефективного використання саме природного потенціалу земельних ресурсів. Присвячені питанням підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва дослідження, показують, що це поняття доволі складне, базується на об'єктивних економічних законах і відображає результативність людської діяльності в ході виробництва ними духовних і матеріальних благ [41].

В ході управління земельними ресурсами відбувається процес господарювання із застосуванням певних заходів. Результати цих дій формують ефект. Ефект відображає абсолютний показник результату якої-небудь дії або діяльності [14]. Ефект відображається у підвищенні врожайності чи прирості продуктивності худоби. Він може бути як негативним, так і позитивним. Ефект базується на ефективності.

Поняття «ефективність» вперше ввели Ф. Кене та У. Петті, які здійснили кількісний аналіз економічних процесів.

Ефективність – це результат діяльності, який отримує підприємство, суспільство чи людина на одиницю використаних ресурсів. Ефективність може бути тільки позитивною величиною [44].

Ефективне використання земельних ресурсів та ефективність використання земельних ресурсів – поняття нетотожні, проте в їх основі закладено поняття раціональності.

Під ефективним використанням земельних ресурсів у сільському господарстві розуміють соціально-економічну категорію, яка відображає відносини між людьми у ході здійснення технологічних виробничих процесів, що пов'язані з виробництвом сільськогосподарської продукції, для відновлення природної родючості ґрунту, для цілей максимального забезпечення потреб населення у харчових продуктах, для підвищення продуктивного потенціалу земельних ресурсів та їх використання за умов високого рівня екологічності середовища в цілому та й земельних ресурсів.

Учені землевпорядники-економісти-аграрники використовують поняття «ефективне використання земельних ресурсів», що означає досягнення максимального ефекту при мінімальних витратах ресурсів.

Поняття «продуктивне землекористування» реально є складником, елементом «ефективного використання земель». Йдеться про одержання окремих результатів у сільському господарстві без урахування витрат, які пов'язані з виробництвом. В ринкових умовах змінилася інтерпретація ефективного використання землі на прибуткове або економічно доцільне використання земельної ділянки за цільовим призначенням із дотриманням вимог обмежень та обтяжень та без погіршення її еколого-естетичних та якісних характеристик, яке досягається способом інтенсифікації виробництва та вдосконалення територіальної організації.

Ефективність використання сільськогосподарських угідь частково залежить від достатку аграрних підприємств, проте їх фінансові можливості не повинні призводити до зниження властивостей земельних угідь як головного засобу виробництва у сільському господарстві.

Раціональне використання сільськогосподарських земель – це цільове та комплексне використання їх, відповідно до якого досягнуто рівновагу між екологічними вимогами та ефективністю використання земель.

Ефективне використання сільськогосподарських земель – це планове, науково обґрунтоване та виважене, з урахуванням довгострокових зацікавленостей суспільства використання земель, згідно якого отримують максимальну користь із мінімальними витратами.

Комплексне (збалансоване) використання сільськогосподарських земель – це використання земель із урахуванням взаємодії, взаємозв'язків та взаємозалежності всіх природних чинників, навколишнього природного середовища, також з врахуванням суспільних інтересів, інтересів територіальних громад, громадян та юридичних осіб [13].

Ефективність виражають показники та критерії. Ці поняття нетотожні. Показник – це доказ, свідчення, ознака чогось; здебільшого в множині

результатів чиеїсь праці, зображеннях, в цифрах. Показники відображають кількісний стан ефективності.

У поняття «критерій» включається показник, що ґрунтується на оцінці ефективності, для прикладу – рівень прибутку.

Критерій – це головний різновид і визначальна міра вірогідності розуміння сутності ефективності виробництва, відповідно якому здійснюється кількісна оцінка обсягу цієї ефективності.

Критерій надає повну характеристику ефективності, в той час як показник – односторонню. Тільки група показників може більш широко охарактеризувати ефективність використання земель.

Багатогранність поняття «ефективність» заснувала різноманітні її види. Звичайно виділяють витратну, технічну та економічну ефективності. Але, з розвитком економічної теорії долучили ще інші види ефективності: соціальну, технологічну, екологічну тощо.

Узагальнення видів ефективності використання земельних ресурсів:

I рівень	II рівень	III рівень
<ul style="list-style-type: none"> • Природна • Структурна • Технічна • Технологічна • Економічна • Витратна • Соціальна • Екологічна • Енергетична • Інвестиційна 	<ul style="list-style-type: none"> • Соціально-економічна • Еколого-економічна • Виробничо-технічна • Виробничо-економічна 	<ul style="list-style-type: none"> • Соціально-еколого-економічна

Андрійчук В. виділяє природну ефективність – це результат, який забезпечується конфігурацією, природною родючістю, кліматом, рельєфом, розташуванням до ринків збуту, придбанням ресурсів. Природна ефективність прямо впливає на економічну ефективність. Здатність ґрунту забезпечувати

потреби рослин у поживних речовинах та вологі – це родючість. Вона, в свою чергу, поділяється на штучну, економічну, природну, відносну та абсолютну [1].

Структурна ефективність – це результативність, яка базується на інтенсивності використання сільськогосподарських угідь. Її досліджували Добровольська Н., Андрійчук В. та інші. Її показниками є:

Технічна ефективність полягає у здатності підприємства виробити достатній обсяг продукції, використовуючи при цьому мінімум ресурсів. Досліджували її Дем'яненко С. та інші. Показниками є: урожайність сільськогосподарських культур, продуктивність худоби тощо.

Вперше термін «технологічна ефективність» застосував академік Сергєєв С. Технологічна ефективність – результат взаємодії чинників виробництва, який характеризує вже досягнуту продуктивність організмів, що використовуються у сільському господарстві як засоби виробництва. Технологічну ефективність досліджували також В. Андрійчук, С. Володін та В. Лаврук. Показниками технологічної ефективності є:

Показники технологічної ефективності поділяються на натуральні і вартісні. До них належать наступні показники:

- – приріст урожайності сільськогосподарських культур;
- – зниження енергомісткості виробництва продукції землеробства;
- – приріст валової продукції сільського господарства в порівнянних цінах (на 1 га сільськогосподарських угідь, на одного робітника)

Економічна ефективність – це те співвідношення між результатами виробництва і ресурсами, відповідно до якого одержують вартісні показники ефективності виробництва. Досліджували економічну ефективність В. Андрійчук, В. Збарський, В. Мацибора та інші. Проте В. Збарський економічну ефективність розуміє як максимальне виробництво продукції, що необхідне суспільству, і отримується з найменшими витратами праці й ресурсів на її одиницю.

Економічну ефективність вимірюють також у вартісних і натуральних показниках.

До натуральних показників відносять:

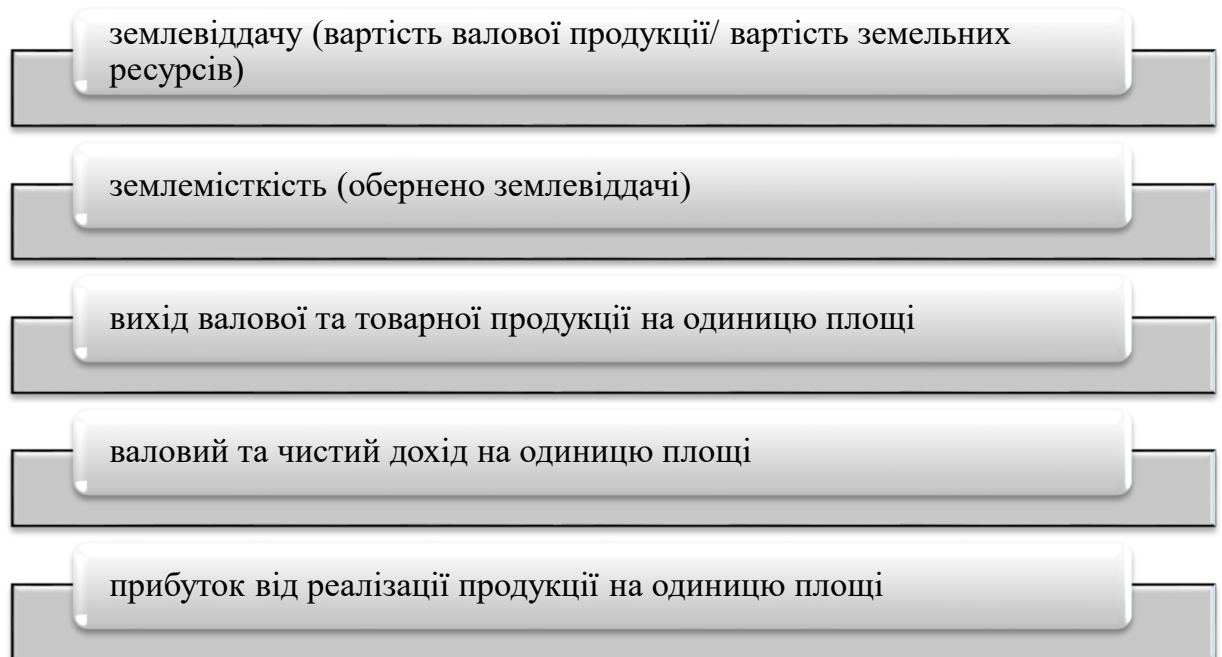
- виробництво цукрових буряків, зерна й іншої продукції рослинництва на 100 га ріллі;
- урожайність сільськогосподарських культур;
- виробництво різних видів тваринницької продукції на 100 га земельних угідь [1].

В. Мацибора вважає за доцільне розраховувати вартість валової продукції, розмір валового та чистого доходу, прибутку на 1 га сільськогосподарських угідь.

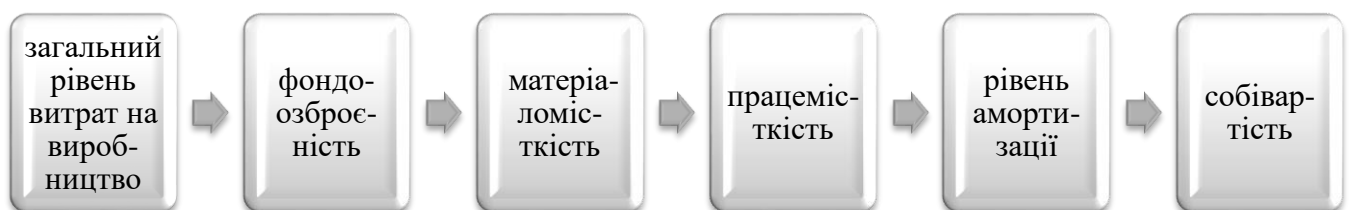
До вартісних показників належать: виробництво товарної продукції в поточних цінах реалізації, виробництво валової продукції в порівняльних цінах, прибутку і чистої продукції в розрахунку на 1 га с.-г. угідь.

Натуральні вартісні показники характеризують продуктивність усієї їх площі, а натуральні лише певної частини сільськогосподарських угідь [1].

Показники економічної ефективності використання землі наступні:

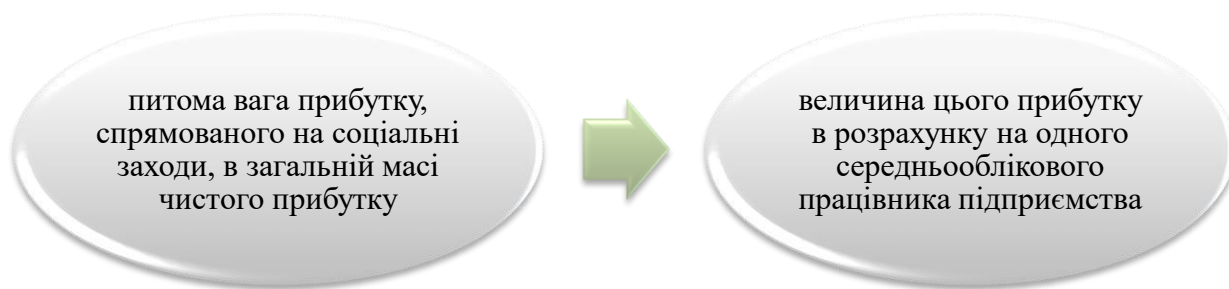
Витратну ефективність досліджували О. Чернецька та інші. В процесі дослідження прийшли до висновку, що це результат, який отримують в наслідок наявного рівня та структури витрат в ході виробництва продукції. Структуризацію витрат проводять за статтями калькуляції та ресурсами. Показники поділяються на часткові (за культурами) та загальні (у підприємстві, галузі в цілому). До показників відносяться:

Витрати характеризуються коефіцієнтами сезонності та товарності.

Дослідниками соціальної ефективності були В. Андрійчук [1], І. Яців [43] та інші. Суть соціальної ефективності полягає у поліпшенні соціальних умов праці і життя людей (поліпшення зовнішнього довкілля, покращення умов побуту та праці, підвищення рівня безпеки життя та зайнятості людей, ліквідація важкої фізичної праці тощо).

Показники соціальної ефективності наступні [1]:

В момент встановлення соціальної ефективності сільськогосподарського підприємства насамперед зважають на рівень оплати праці працівників. Можна поділити соціальну ефективність на можливо та загальну.

Зміст екологічної ефективності полягає у збереженні екологічного середовища при зростанні продуктивності виробництва разом із забезпеченням населення екологічно чистими продуктами харчування. Її досліджували такі науковці, як В. Андрійчук, В. Лаврук, М. Кісіль та інші.

Екологічна ефективність має велику кількість показників:

- ґрунтова родючість;
- баланс гумусу;
- родючість ґрунту;
- площа збору врожаю соняшнику у структурі площ сільськогосподарських культур;
- забрудненість;
- рівень ерозійної небезпеки сільськогосподарських культур;
- коефіцієнт екологічної стабільності території;
- коефіцієнт антропогенного навантаження;
- зниження забруднення навколишнього середовища;
- рівень еродованості земель;
- зміна площі земельних угідь;
- безвідходність виробництва;
- частка чистого прибутку підприємства, спрямованого на екологічні заходи;
- частка екологічно чистої продукції;
- масштаби використання мінеральних добрив;
- наявність сучасних очисних споруд.

Волков С. і Варламов А. показники екологічної ефективності поділяють на натуральні та вартісні.

За дослідженнями В. Василькова результативність від використання існуючих енергетичних потужностей свідчить про енергетичну ефективність.

Інвестиційна ефективність проявляється в підсумку щодо вкладення коштів у ресурси. Показниками інвестиційної ефективності є дохід на одиницю гривні інвестицій, сукупність інвестицій на 1 га с.-г. угідь, прибуток на 1 грн інвестицій, тощо. За рівнем зростання ефекту виділяють: синергічну ефективність, первинну (одноразовий ефект) та мультиплікаційну (багаторазовий ефект).

Синергетична ефективність – це приріст результативності внаслідок комбінованої ролі сукупності факторів, коли загальний ефект перевищує виключно арифметичну суму впливу виробництва на окремий чинник.

Еколого-економічна ефективність у широкому розумінні – це економічна ефективність від екологічних витрат при сільськогосподарській діяльності. Детально її досліджували науковці В. Гордієнко та Н. Добровольська.

Еколого-економічна ефективність використання безпосередньо сільськогосподарських угідь полягає у можливості отримати максимальний об'єм високоякісної продукції, відновлюючи та зберігаючи при цьому природні властивості земельних ресурсів за видами з найменшими затратами. Для визначення названої ефективності потрібно враховувати наступну систему показників:

валові збори та вихід продукції з 1 гектара;

площа збирання сільськогосподарських культур;

вартість валової продукції у розрахунку на площу угідь;

рентабельність продукції, кількість внесення мінеральних та органічних добрив;

частки удобреної площі мінеральними та органічними добривами;

кореляція урожайності і стану ґрунтів, засоби стимуляції урожайності;

витрати на меліоративно-екологічні заходи

Соціально-економічна ефективність означає забезпечення потреб людини та одночасно виробничого розвитку. Автори, які її досліджували: Г. Іваницька, Г. Черевко, Б. Смагін та інші. Її показниками є:

- приріст вартості одиниці площі землі;
- орендна плата за земельні паї;
- вихід продукції на одиницю населення;
- орендна плата за майнові паї тощо.

Виробничо-технічна ефективність відображається у комплексній ефективності використання трудових ресурсів, сукупності організації та технології виробництва, матеріально-технічної бази, способів збуту продукції, співдія яких прямо впливає на витрати виробництва.

Результативність від комплексного поєднання виробничого розвитку та екологічного стану, задоволення потреб людини – це соціально-екологічно-економічна ефективність. Учені Р. Ілюхін, А. Степанов, А. Ткач вважають, що соціально-екологічно-економічна ефективність проявляється в даних перетворення сонячної енергії за рахунок мінімальних витрат енергії як природного палива так і людини при високому виході продукції.

Її показниками є:

кількість енергії, що продукується біомасою

рівень використання різних джерел енергії

відношення енергії біомаси до витрат енергії природного палива й людини

Головними факторами підвищення ефективності використання земель у сільському господарстві на думку О. Корчинської є система землеробства, продуктивність сільськогосподарського виробництва та родючість ґрунту [6].

1.2 Методологія оцінки ефективності використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах

Методикою визначення ефективності використання земель займалось чимало сучасників та представників класичних шкіл. Науковці А. Сміт, У. Петті, К. Маркс, Ф. Енгельс розглядали ефективність використання земель із точки зору лише економічної теорії.

Питання екологічності використання земель були не другорядними, але й не такими вагомими, як збільшення результату її використання.

Сьогодні «ефективність використання земель» трактується, як ознака реалізації мети використання земель, зокрема: задоволення потреб землевласників і землекористувачів, забезпечення максимальних результатів при сприятливій взаємодії з оточуючим середовищем [3].

Сьогодні більшість науковців стверджують, що найбільш повно економічну ефективність використання землі характеризує порядок натуральних і вартісних показників [4]. Одним із найбільш прямих та об'єктивних показників, що характеризує економічну ефективність є урожайність сільськогосподарських культур. Досягнення валових зборів та високих врожаїв зазвичай залежать від родючості ґрунту. Родючість ґрунтів є основним фактором, що визначає цінність сільськогосподарських земель.

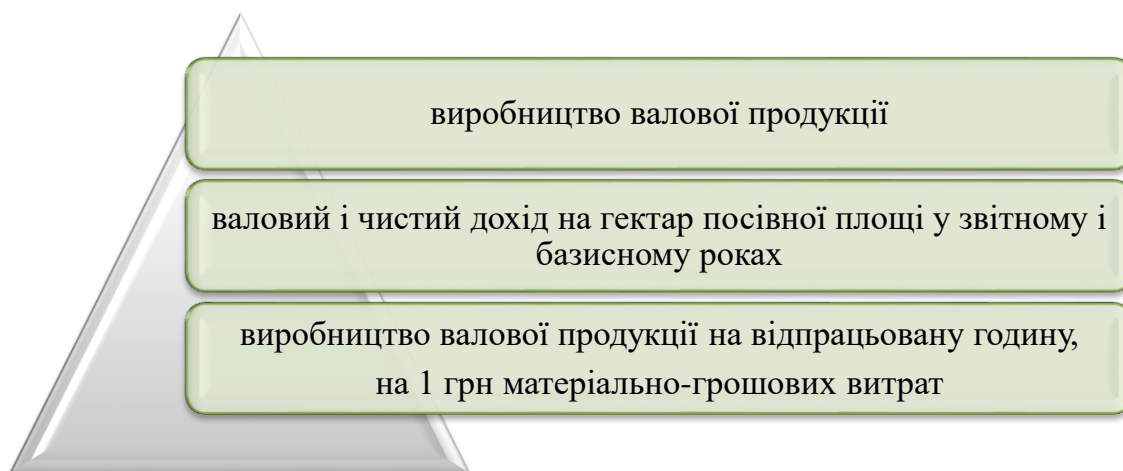
Раціональне використання орних земель передбачає врахування і дотримання обґрунтованих правил сівозміни задля збереження єдності екосистеми.

Аналізуючи економічну ефективність товарних с.-г. культур, необхідно враховувати, що вона щороку змінюється внаслідок зміни врожайності сільськогосподарських культур, цін та трудомісткості 1 га посіву. Тому, для оцінювання економічної ефективності сільськогосподарських культур, використовують наступні показники:

При умові регулярного підвищення врожайності, загалом поліпшення якості продукції та при стабільних цінах і попиті, підприємства можуть збільшувати економічну ефективність культур та загалом використання землі. Об'єктивною оцінка вважається тоді, коли аналізують трьох-п'ятирічні дані із обов'язковим врахуванням динаміки кон'юнктури ринку.

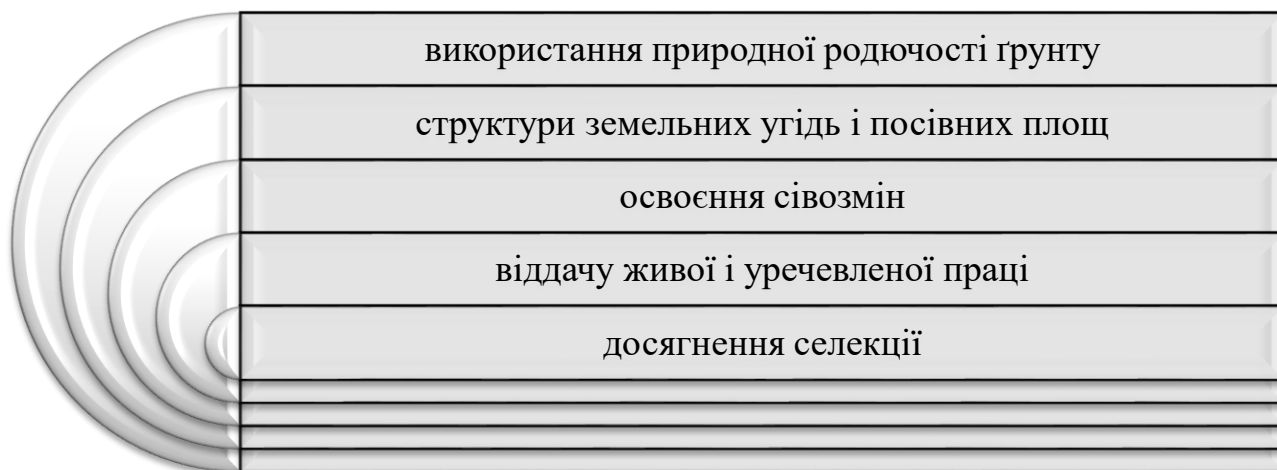
Грунтовну оцінку ефективності структури посівних можливо отримати доповнивши дані показники наступними:

В аналітичній роботі основним моментом є вивчення: присутності сівозмін, їх типів та ступеня освоєності; відповідності схемі чергування культур

в сівозміні; причин відхилень від схеми чергування культур; економічних результатів недотримання порядку освоєння сівозмін.

Отже, систему ефективного використання земель у сільському господарстві формує сукупність взаємозумовлених та взаємопов'язаних факторів. Тому, оцінка ефективності земель сільськогосподарського призначення передбачає кількісний вимір і аналіз використання наступних напрямків:

Сучасний стан взаємодії земельних ресурсів і суспільства призвів до загрозового стану, тому потребує дотримання принципу «максимальна вигода із забезпеченням екологічних принципів використання природного середовища».

Поняття екологічної ефективності земельних ресурсів містить в собі підвищення та збереження рівня родючості земель, які інтенсивно використовуються у виробництві.

Оцінка ефективності використання земель у сільському господарстві полягає у визначенні характеру, повноти, раціональності, рівня ефективності та інтенсивності використання земель [1].

Рівень інтенсивності використання земель визначають за такими показниками:

- рівень господарського використання землі;
- ступінь розораності;
- ступінь меліорованості;
- питома вага інтенсивних культур у посівній площі господарства [11].

Показник рівня розораності сільськогосподарських угідь визначають за формулою [11]:

$$K_p = \frac{P_p}{P_c}, \quad (1.1)$$

де K_p – коефіцієнт розораності сільськогосподарських угідь;

P_p – площа ріллі, га;

P_c – площа сільськогосподарських угідь, га.

Потрібно відмітити, що при більшому показнику коефіцієнта розораності, вищий ступінь господарського використання земель.

Рівень інтенсивності використання сільськогосподарських земель характеризується ВВП у вартісному показнику на одиницю площі із врахуванням оцінки в балах та відображає досягнуту продуктивність земель:

$$I_p = \frac{ВП}{П(Б \cdot 100)}, \quad (1.2)$$

де I_p – рівень інтенсивності використання земель;

$Вп$ – вартість валової продукції, тис. грн;

$Б$ – оцінка землі, бал [11].

Задля ефективного використання землі, необхідно проводити економічну та якісну оцінки. Якісну оцінку землі проводять бонітуванням. Вона характеризується сукупністю хімічних, фізичних й біологічних властивостей ґрунту, що визначають його родючість (здатність ґрунту давати урожай). В наслідок бонітування виявляють агропромислові групи ґрунтів та придатні площі щодо вирощування тих чи інших сільськогосподарських культур.

Економічна оцінка землі, протиріч якісній оцінці характеризує суспільно-економічну цінність землі. При визначенні економічної оцінки земельних угідь використовують такі показники:

- продуктивність (ВП), що значить вартість валової продукції;
- окупність затрат (ОЗ);
- диференціальний дохід (ДД).

Оціночний бал розраховують за формулою [1]:

$$ОБ = \frac{ВП(ОБ, ДД) \cdot 100}{P_p(ОБ_б, ДД_б)}, \quad (1.3)$$

де, ОБ – оціночний бал, одиниць;

ВП, ОВ, ДД – показники на досліджуваних землях, грн, (ц);

Пр, ОВб, ДДб – показники на кращих землях, прийняті за 100 балів.

Узагальнюючим показником при визначенні ефективності використання земель вважають вихід валової продукції.

Показник затрат на виробництво продукції відіграє велику роль при визначенні ефективності. Врахування трудових і матеріальних затрат є недостатнім, необхідно враховувати сумарні затрати.

Ефективність використання землі визначають за формулою [1]:

$$E = \frac{ВП}{P_3 P_{пр}}, \quad (1.4)$$

де ВП – вартість валової продукції рослинництва на кадастровий гектар, тис. грн;

$P_3, P_{пр}$ – відповідно ресурсні затрати землі і виробництва, тис. грн.

Оскільки виробництво продукції господарства на кормових угіддях проходить із мінімальними затратами, вважають, що вона в основному вироблена за рахунок природної продуктивності угідь.

В цілому систему показників і кількісне визначення оцінки використання земель агропідприємств можна сформулювати в таблиці 1 [16].

Таблиця 1 – Показники і кількісне визначення оцінки використання сільськогосподарських земель

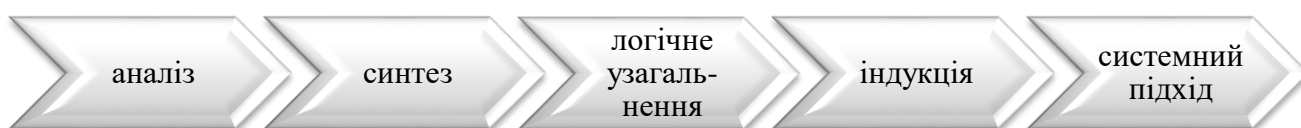
Показники оцінки використання сільськогосподарських земель

Напрями	Кількісне визначення
Повнота використання земель	Коефіцієнт використання земель в сільськогосподарському виробництві
Рациональність використання земель	Відсоток гумусу в родючому шарі ґрунту
Рівень інтенсивності використання земель	Вартість валової продукції на кадастровий гектар
Ефективність використання земель	Вихід валової продукції на одиницю затрачених ресурсів на 100 га сільськогосподарських угідь

Оцінка використання земельних ресурсів по наведених показниках має значну перевагу, так як дає змогу всесторонньо проаналізувати їх використання в агропромисловому комплексі.

1.3. Практичні та теоретичні засади трансформації підходів щодо забезпечення підвищення ефективності використання земельних ресурсів

Дослідження питань специфіки зміни підходів щодо забезпечення збільшення ефективності використання земель у сільському господарстві є актуальними у зв'язку із радикальною переміною вимог агровиробниками до землекористування та істотним удосконалення технологічної основи аграрного виробництва. У кваліфікаційній роботі для вирішення поставлених завдань використовувались методи:

Особливості використання земельних ресурсів у сільському господарстві України суттєво залежать від цільового призначення земель та виробничої специфіки підприємств. У даному аспекті істотно впливає на використання земель галузева спеціалізація сільського господарства, тому що основна частина земельних ресурсів використовується для виробництва рослинництва. З іншого боку, з досвіду, стосовно впровадження інвестицій у розвиток земель суттєвий вплив має право власності на землю.

Відомо, що в Україні на землі сільськогосподарського призначення лише недавно закріплено право приватної власності. Досі існувала важка система приховано-приватних та орендних відносин, яка зовсім не стимулювала користувачів землі робити суттєві вкладення у вдосконалення якості земельних ресурсів. Однак формування ринку землі, реформування системи земельних відносин в Україні, а також бюджетна та адміністративна децентралізація сільських територій, що відбулися останніми роками, дуже вплинули на сформовану в минулому систему використання земельних ресурсів, перетворюючи її у більш прозору, відкриту, функціонуючу на ринкових засадах. Внаслідок цього суттєво розширилися потенційні можливості

сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств щодо довготермінової перспективи розвитку власної діяльності [5, с. 76].

Якщо ж говорити про загальну динаміку площ сільськогосподарських угідь, то відбулося їх скорочення за останні роки. Поза тим, Україна в галузі обсягу земель с.-г. призначення в розрахунку на 1 жителя відноситься до країн-лідерів (рис. 1).

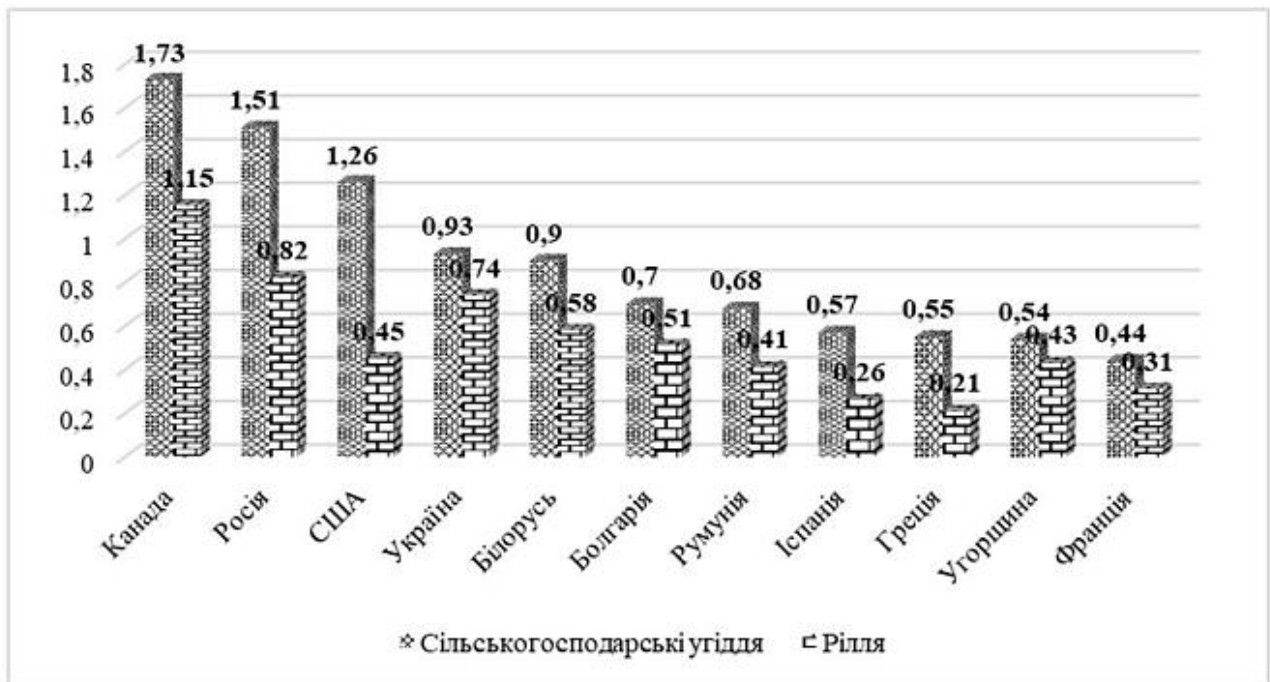

Рисунок 1 – Площа сільськогосподарських угідь і ріллі у розрахунку на 1 жителя в Україні та в окремих країнах світу у 2020 р., га

Джерело: побудовано автором на основі [18, с. 46].

Показана специфіка, відповідно якій одному жителю України належить 0,93 га сільськогосподарських угідь, із яких 0,74 га – рілля, формулює особливості спеціалізації вітчизняних сільськогосподарських підприємств з приводу використання земельних ресурсів. Звичайно головним критерієм ефективності їх використання за наведеною специфікою буде характеристика рівня врожайності відносно даного показника в інших країнах світу. Безсумнівно, потрібно враховувати також кліматичні умови, які можуть по різному впливати у різних країнах на дані показники, залежно від їх географічного розташування. Тому, порівняємо врожайність пшениці та соняшнику (основних

сільськогосподарських культур) України з врожайністю інших країн, що мають схожі кліматичні умови (рис. 2).

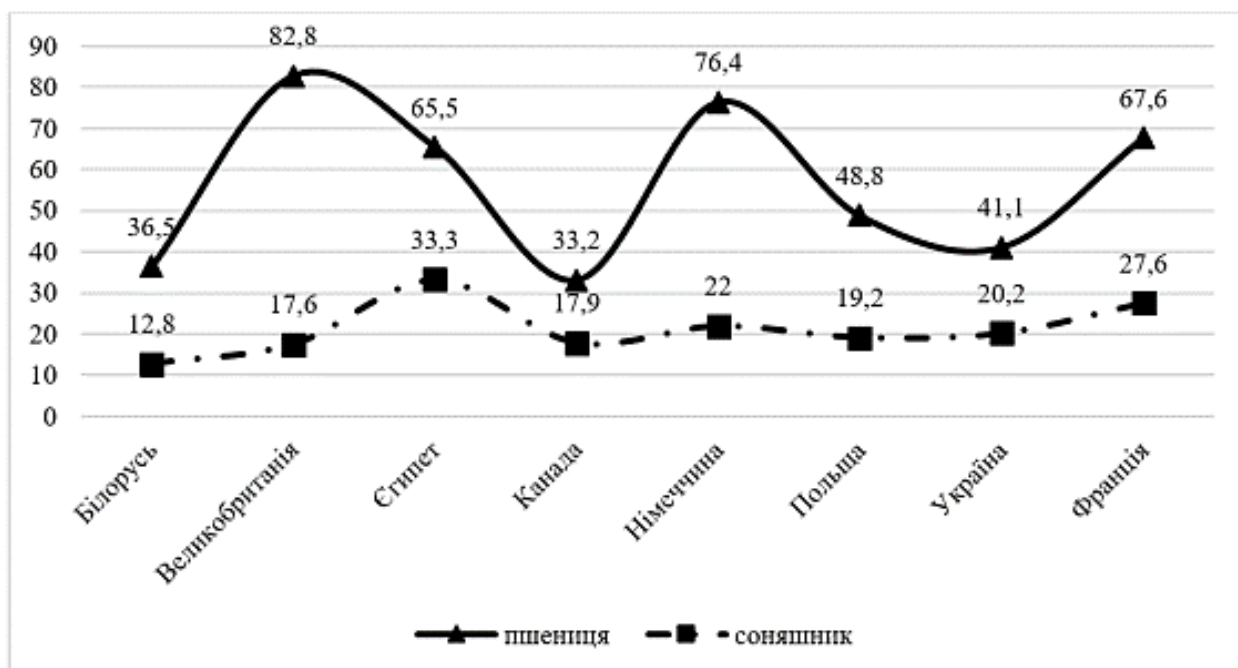

Рисунок 2 – Середня врожайність соняшнику та пшениці в Україні та поодиноких країнах світу у 2020 році, ц/га [45]

Отже, можна зробити висновок, що Україна за рівнем середньої врожайності по своїх основних сільськогосподарських культурах, в цілому відстає від країн-конкурентів. Також необхідно зазначити, що не всі країни-конкуренти розміщені у сприятливіших кліматичних зонах, проте забезпечують більшу врожайність вищезгаданих культур. Таким чином, можна стверджувати, що більша врожайність визначається вищою якістю земельних ресурсів або технологічною базою. При цьому характерно в Україні якість земель сільськогосподарського призначення є вищою за відповідні угіддя у Франції чи Німеччині. Однак ці обидві країни за середніми значеннями врожайності випереджають Україну. Це відбувається із-за досконаліших технологій вирощування сільськогосподарської продукції, застосування досконалішої техніки сільськогосподарськими підприємствами цих країн, більших інвестицій у розвиток і збереження земель сільськогосподарського призначення. В результаті

таких інвестицій саме є зростання врожайності, що дозволяє аграрним підприємствам цих країн за таким показником знаходитись на передових позиціях у світі.

Якщо ж говорити про великі сільськогосподарські підприємства України, то потрібно відмітити, що вони, маючи вільний доступ до ринків ЄС, вимушені притримуватися стандартів Європейського Союзу щодо якості сільськогосподарської продукції [42, с. 76]. Для забезпечення даних вимог ЄС вітчизняні агрохолдинги роблять значні інвестиції у вдосконалення власних виробничих процесів. Основна частина цих коштів іде на вдосконалення та збереження земельного фонду аграрних підприємств, що в цілому підвищує ефективність їх функціонування від збільшення результативності експлуатації існуючих земельних ресурсів.

Водночас, важливим фактором, що визначає ефективність використання земель у сільському господарстві, фігурує екологічна ефективність землекористування. Недавні глобальні тенденції боротьби зі змінами клімату даний фактор використання земельних ресурсів виводять на перше місце посеред критеріїв екологічності кінцевої продукції.

Паляничко М. зазначає, що «Сучасні шляхи використання земель у сільському господарстві України не відповідають потребам збалансованого природокористування. Внаслідок порушення співвідношення між угіддями посилюються деградаційні процеси; зменшується родючість ґрунту та біорізноманіття і, як наслідок, – знижується продуктивність земель» [20, с. 129]. Часом, індикатори та заходи екологічної ефективності, направлені на підвищення ефективності використання сільськогосподарських земель, виявляють попит на екосистемні послуги та природні ресурси [33, с. 26]. Оцінка екологічної ефективності землекористування агровиробників не відповідає прямо екологічному збитку, проте вимагає від підприємств значного вдосконалення локальних характеристик земель, а саме – тип ґрунту чи рельєф.

Отже, збільшення в Україні ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарськими господарствами неможливе без впровадження

інвестицій у поліпшення технологічної бази виробництва, також екологічного підвищення якості земель сільськогосподарського призначення. Для покращення якості земельних ресурсів аграрних підприємствам необхідно перерозподілити їх видатки, а саме, в обов'язковому порядку частину їх спрямовувати на інвестиції. Оскільки такий вплив реалізується лише за допомогою ринкового механізму і практичний лише для крупних виробників, які регулярно постачають власну продукцію на зовнішні ринки, важливо розробити систему дієвих законодавчих та нормативних стимулів, які охоплювали б і невеликі сільськогосподарські підприємства. Такі стимули мусять передбачати цільові субвенції та податкові пільги на заходи, що пов'язані з рекультивацією земель згідно показників екологічної ефективності використання сільськогосподарських земель [37].

2 АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

2.1 Природно-ресурсний потенціал Львівського району Львівської області

Львівська область є найкомпетентнішою серед областей країни як в культурній, науковій, економічній, так і туристичній галузях. Область розташована у західній частині України.

За адміністративно-територіальним поділом Львівська область налічує 73 територіальні громади в розрізі семи районів. Загальна площа території Львівської області займає 3,6% території України і становить 21,8 тис. км². Львівська область посеред областей України є найбільш густонаселеною. На території області розташовано майже 2000 населених пунктів – це найвищий показник посеред областей України.

Згідно Постанови «Про утворення та ліквідацію районів у Львівській області» від 17 липня 2020 року № 807-ІХ область містить сім районів: Дрогобицький, Золочівський, Самбірський, Стрийський, Львівський, Червоноградський та Яворівський. Детальна характеристика новостворених районів представлена в таблиці 1.

Таблиця 1 – Характеристика районів Львівської області [31]

Район	Площа, км ²	Частка площі району у загальній площі області, %	Населення, тис. осіб	Частка населення району у чисельності населення області, %	Густота населення (осіб/ км ²)	Кількість територіальних громад у районі, од.
Дрогобицький	1493,4	6,8	232,9	9,4	155,9	5
Золочівський	2887,9	13,2	158,9	6,4	55,0	7
Львівський	4976,2	22,8	1141,1	46,0	229,4	23
Самбірський	3247,1	14,9	221,9	8,9	68,3	11
Стрийський	3854,0	17,6	319,5	13,0	82,9	14
Червоноградський	3001,2	13,7	226,1	9,1	75,3	7
Яворівський	2373,2	10,9	177,7	7,2	74,9	6
Львівська область	21833,0	-	2478,1	-	113,5	73

З таблиці видно, що найбільшу площу серед створених районів займає Львівський район – 22,7%, а найменшу 6,8% Дрогобицький район. І в загальному по всіх показниках таблиці Львівський район найбільш потужним.

Отже, Львівський район є найбільшим адміністративним районом області і розташований у її центральній частині (рис. 3).

Рисунок 3 – Розташування Львівського району в межах області

Досліджуваний район на півночі межує з Червоноградським районом, на сході відповідно із Золочівським, на південному заході – із Самбірським районом, з Яворівським на заході, на півдні з Дрогобицьким і Стрийським районами області, з Івано-Франківською та Тернопільською областями на південному сході, а на північному заході межує з Люблінським воєводством Республіки Польща.

Львівський район розміщений на історико-етнографічних землях Опілля та Галичини. Через територію району протікає р. Західний Буг.

До складу Львівського району на даний момент входить 531 населений пункт, які були об'єднані у 23 територіальні громади (табл. 2):

Таблиця 2 – Адміністративно-територіальний устрій Львівського району (станом на 1 січня 2021 року) [31]

№ п/п	Найменування району	Територія району	Населення району	Населені пункти		
				Усього	МІСЬКІ	СІЛЬСЬКІ села
	Львівський район	4996,4	1149729	531	21	510
1	Бібрська міська рада	433,9	16911	46	2	44
2	Великолюбінська селищна рада	135,2	9545	16	1	15
3	Глинянська міська рада	224,1	9745	19	1	18
4	Городоцька міська рада	388,5	39851	39	1	38
5	Давидівська сільська рада	211,9	20368	23		23
6	Добросинсько-Магерівська сільська рада	238,6	16238	36	1	35
7	Жовківська міська рада	454,4	34667	49	1	48
8	Жовтанецька сільська рада	151,7	10159	14		14
9	Зимноводівська сільська рада	34,2	19616	5		5
10	Кам'янка-Бузька міська рада	348,4	21505	29	1	28
11	Комарнівська міська рада	184,2	13863	22	1	21
12	Куликівська селищна рада	112,9	11692	17	1	16
13	Львівська міська рада	315,6	783065	20	5	15
14	Мурованська сільська рада	43,5	9580	5		5
15	Новояричівська селищна рада	222,1	18556	18	2	16
16	Оброшинська сільська рада	44,4	7631	6		6
17	Перемишлянська міська рада	576,4	24064	59	1	58
18	Підберізьківська сільська рада	124	8171	11		11
19	Пустомитівська міська рада	97,4	15172	10	1	9
20	Рава-Руська міська рада	319,1	25833	46	1	45
21	Сокільницька сільська рада	34,4	8415	3		3
22	Солонківська сільська рада	186,1	13341	21		21
23	Щирецька селищна рада	115,4	11741	17	1	16

Адміністративним центром району є одночасно обласний центр – місто Львів. Завжди вважалось, що Львів є основним туристичним центром України та водночас неформальною культурною столицею.

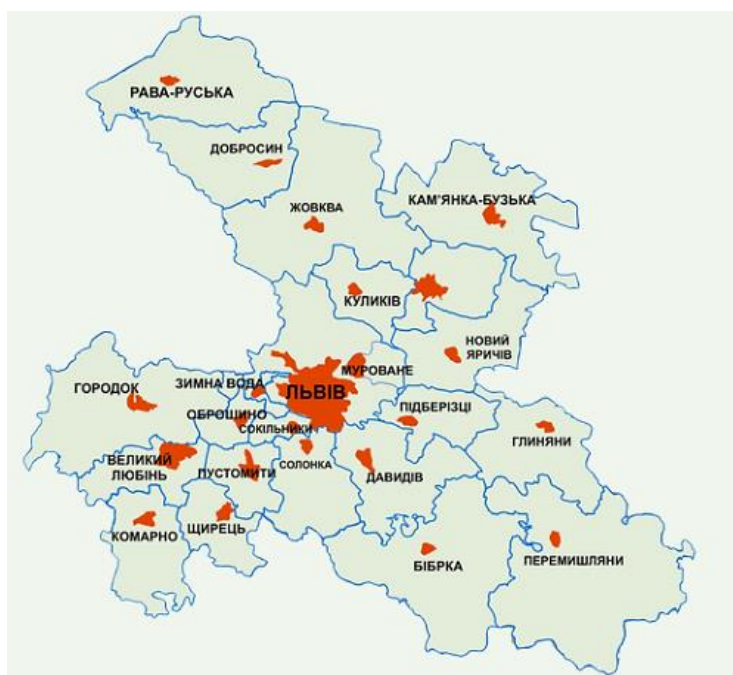

Рисунок 4 – Адміністративно-територіальний поділ Львівського району на територіальні громади

На основі Львівського району сформовано Львівську агломерацію (із 17 територіальних громад агломерації 16 є громадами Львівського району), що сприяє

усесторонньому розвитку району. У межах Львівської агломерації передбачається забезпечення збалансованого просторового розвитку територій, створення суцільної системи громадського транспорту, створення загального режиму поведінки з відходами, подолання спільних екологічних проблем та досягнення раціонального використання земельних ресурсів.

2.2 Характеристика природно-ресурсного потенціалу Новояричівської територіальної громади Львівського району Львівської області

Загальні відомості. Новояричівська територіальна громада розташована відносно обласного центру на північному сході. Площа становить 22 тис. га, що складає 4,42% площі Львівського району. Новояричівська територіальна громада об'єднала 18 селищ та сіл, тому рахується однією із найбільших територіальних громад.

Територіальна громада утворена навколо адміністративного центру – селища міського типу Новий Яричів, який розміщений автошляхами від обласного центру м. Львів на відстані 25 км. Відстань від осередку громади до пунктів переходу українсько-польського кордону всередньому становить 100 км (Краківець – 108 км, Рава Руська – 79 км., Шегині – 114 км.) (рис. 5).

Рисунок 5 – Картосхема Новояричівської територіальної громади

Новояричівська громада на сході межує: із Буською територіальною громадою, на півночі – з Кам'янка-Бузькою ТГ, на заході межує з Жовтанецькою громадою, на півдні відповідно із Підберізцівською ТГ, з Краснянською територіальною громадою – на південному сході та із Мурованською територіальною громадою на південному заході (рис. 5).

Більшість населених пунктів до утворення Новояричівської громади входили в склад Кам'янка-Бузького району, а село Пиколовичі та село Борщовичі входили у межі Пустомитівського району.

Адміністративний центр територіальної громади селище Новий Яричів – одне із найдавніших селищ Прикарпаття. Воно розташоване на півночі Львівського району на річці Яричівка.

В рамках адміністративно-територіального поділу до складу Новояричівської громади увійшли два селища: Запитів і Новий Яричів та 16 сіл (рис. 6).

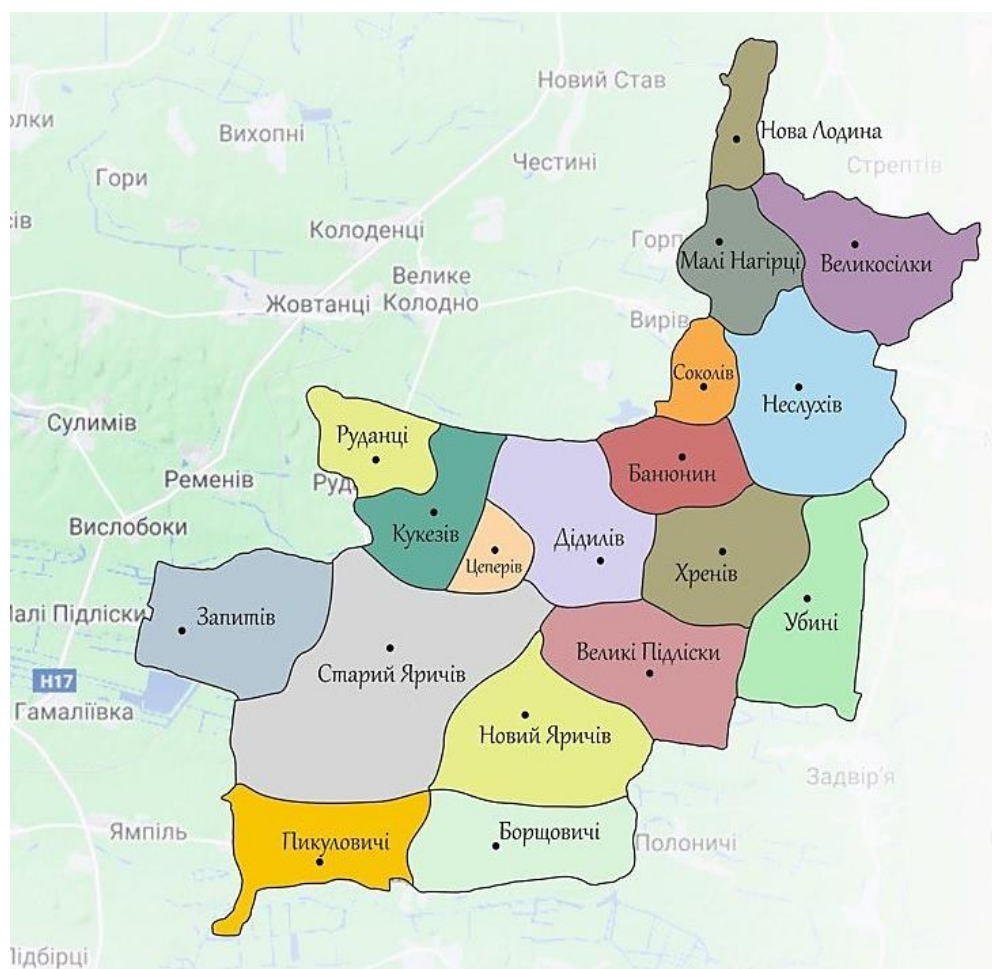

Рисунок 6 – Карта розміщення населених пунктів Новояричівської громади

У Новояричівській громаді створено сім старостинських округів (табл. 3) .

Таблиця 3 – Адміністративно-територіальний поділ Новояричівської ТГ

Район		Львівський
Адміністративний центр		Новий Яричів
Населені пункти - 18		Смт. Новий Яричів, смт. Запитів, с. Пикуловичі, с. Борщовичі, с. Банюнин, с. Неслухів, с. Великосілки, с. Малі Нагірці, с. Соколів, с. Нова Лодина, с. Дідилів, с. Великі Підліски, с. Хренів, с. Убині, с. Старий Яричів, с. Кукезів, с. Руданці, с. Цеперів
Старостинські округи - 7	Пикуловичівський	● с. Пикуловичі
	Борщовицький	● с. Борщовичі
	Запитівський	● смт. Запитів
	Банюнинський	● с. Банюнин ● с. Неслухів
	Великосілковський	● с. Великосілки ● с. Малі Нагірці ● с. Соколів ● с. Нова Лодина
	Дідилівський	● с. Дідилів ● с. Великі Підліски ● с. Хренів ● с. Убині
	Старояричівський	● с. Старий Яричів ● с. Кукезів ● с. Руданці ● с. Цеперів

З таблиці видно, що у трьох старостинських округах громади у підпорядкуванні тільки один населений пункт. Таке відношення сприятиме зацікавленості органів місцевого самоврядування щодо управлінських проблем.

Населення Новояричівської територіальної громади станом на січень 2022 року налічувало 18475 осіб, - і це 32% населення попереднього Кам'янка-Бузького району, відповідно 1,6% населення нинішнього Львівського району і лише 0,7% населення Львівської області.

Особливістю територіальної громади є незначна частка населення адміністративного центру –15,9%.

Новояричівську ТГ не можна визнати високо урбанізованою громадою, оскільки частка міського населення становить близько 30% та:

Особливістю громади є невелика частка населення адміністративного центру громади –15,9%.

Аналіз просторового розміщення населення Новояричівської громади показав, що за чисельністю населення найбільші населені пункти с. Борщовичі, смт. Запитів, смт. Новий Яричів, с. Пиколовичі знаходяться ближче до обласного центру, ніж інші. Саме тому у них впродовж останніх 20 років відбувся приріст населення, а у всіх решти населених пунктах - кількість населення зменшилась. Це пояснюється тим, що населення даних селищ і сіл є працевлаштованим в обласному центрі. Створення у регіоні Львівської агломерації тільки посилюватиме ці процеси.

Структура земельного фонду. Загальна площа земельних ресурсів Новояричівської громади 22218,2 га., з якої 70,46% займають землі сільськогосподарського призначення, землі житлової та громадської забудови – 5,9%, площа лісів становить 19,2% і водойми – 0,9%. Землі природоохоронного, оздоровчого та рекреаційного призначення займають лише 17,3 га – це менше 1%. Територіальна громада має хороше автомобільне й залізничне сполучення, тому землі транспорту і зв'язку становлять 2,3% (табл. 4, рис. 7). Частка деградованих, малопродуктивних і техногенно-забруднених земель в громаді, що потребують консервації складає 0,16% усіх земельних ресурсів громади [31].

Таблиця 4 – Використання земель Новояричівської територіальної громади, 2023 р.

Функціональне використання земель	Площа, га	Питома вага, %
сільськогосподарські землі	10848,96	70,46
землі житлової забудови	833,5	5,41
землі громадської забудови	70,7386	0,46
землі промисловості	172,3684	1,12
землі транспорту та зв'язку	349,8729	2,27
землі технічної інфраструктури	4,74	0,03
землі лісогосподарського призначення	2961,6	19,23
землі водного фонду	138,3938	0,90
землі природоохоронного призначення	13,0	0,08
землі оздоровчого призначення	1,7	0,01
землі рекреаційного призначення	2,91	0,02
землі історико-культурного призначення	0,4	0,00
всього	22218,2	100

Землі сільськогосподарського призначення громади займають біля 70% земельних ресурсів, що надає громаді потужний сільськогосподарський потенціал у комплексі з раціональним використанням земель.

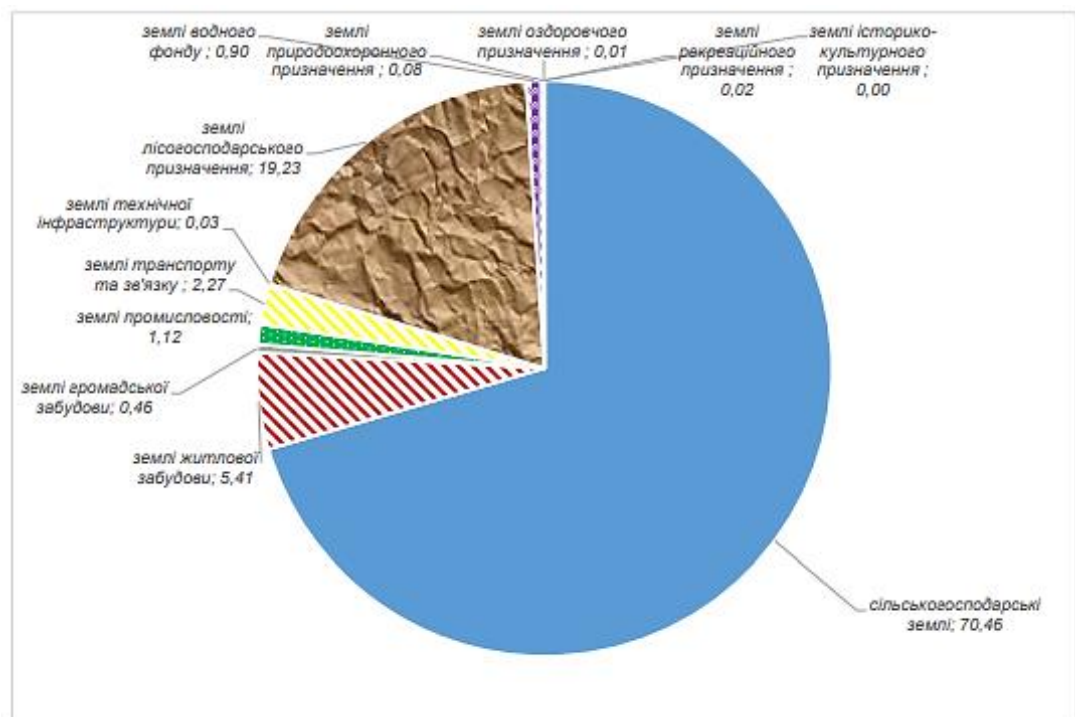

Рисунок 7 – Структура земельних ресурсів Новояричівської ТГ, % [31]

Переважна частина земель сільськогосподарського призначення громади знаходиться у приватній власності – 56,2%. На сьогодні частка земель комунальної форми власності складає 39,3%, і, лише 4,5% землі державної форми власності.

Для залучення інвесторів у громаду, ефективного їх використання необхідно переглянути відповідність земельних ділянок цільовому призначенню. Тому в галузі земельних відносин проходить інвентаризація для формулювання площ категорій земель в громаді. У Новояричівській громаді проведено інвентаризацію на даний момент усіх ділянок державної власності, 78% земель приватної власності та 65% земельних ділянок комунальної форми власності. Проте органи місцевого самоврядування мають обмежені можливості щодо вирішення питань управління земельними ресурсами, а саме:

процес передачі землі сільськогосподарського призначення поза межами населених пунктів у комунальну власність територіальних громад стартував у лютому 2018 року, передача земель у власність громади мала б створити можливість розпоряджатися землею на свій власний розсуд та отримувати від цього зиски. Але існують непоодинокі випадки, коли громади стикаються з тим, що у власність їм передано раніше орендовані ділянки.

територіальні громади не завжди знають, що відбувається з земельними ділянками на місцях, адже приймають рішення лише у разі зміни цільового призначення земельної ділянки

інформаційна система відомостей та документів стосовно земельних ділянок, їх правового режиму – державного земельного кадастру потребує реформування

Кліматичні умови. У Новояричівській територіальній громаді, відповідно до її географічного розташування, клімат є помірно вологий. Впродовж року переважає Атлантичне помірне морське, яке приносить в літку рясні дощі та

прохолоду, а взимку снігопади, відлиги і хмарність. На рік випадає близько 900-1000 мм опадів.

В осінній період в основному хмарно, випадає основна маса дощів. Заморозки спостерігаються в кінці жовтня. Зимі властиві щорічні опади снігу і часті відлиги. Середня температура січня 7-9°C нижче нуля. У січні-лютому спостерігається абсолютна мінімальна температура повітря -24°C. Весна зчаста супроводжується рясними дощами, які інколи спричинюють паводок. Іноді весною випадає сніг. Спостерігається тепле але не дуже жарке літо. У червні-липні можливі зливи з градом. Абсолютна максимальна температура повітря – +36°C.

Ландшафтні особливості рельєфу. Земельні ресурси Новояричівської громади розташовані у Малому Поліссі, яка характеризується плоскохвилястою низовиною із слабо розчленованою поверхнею. У ландшафтній структурі Малого Полісся переважають природно-територіальні комплекси поліського зразка. Поодинокі поширені лісостепові ландшафти.

У Малому Поліссі виокремлене Пасмове Побужжя, що налічує шість пасм:

Пасма місцями розділені заболоченими долинами, простягаються із заходу на схід.

Характеристика ґрунтів. У ґрунтово-географічному районуванні Новояричівська громада знаходиться, як зазначалось вище, у зоні Пасмового Побужжя. Ґрунтовий округ Пасмове Побужжя характеризується наявністю темно-сірих опідзолених глеюватих ґрунтів, сірих лісових, чорноземів

опідзолених глеюватих; торфво-болотними, торфовими та лучно-болотними ґрунтами широких міжпасмових долин.

На території Новояричівської громади найбільш поширеними є темно-сірі опідзолені, сірі опідзолені лісові і торфво-болотні ґрунти (рис. 8).

Рисунок 8 – Типи ґрунтів Новояричівської територіальної громади

Сірі опідзолені (лісові) ґрунти виділяються невисоким складом і запасами гумусу. Ці ґрунти не відзначаються високою природною родючістю і не належать до особливо цінних ґрунтів. Сільськогосподарське використання даних ґрунтів потрібно базувати на мінімізації розвитку деградаційних процесів, на ґрунтоохоронних технологіях.

Темно-сірі опідзолені ґрунти сформувалися в основному в наслідок зрідження освітлених лісів з щільним трав'янистим покривом. Показники опідзолення слабо виражені, акумуляція гумусу посилюється, через що у них добре гумусована верхня частина профілю. Мають високу природну родючість. Темно-сірі опідзолені ґрунти здебільшого використовують під ріллею, вони віднесені до категорії особливо цінних.

Торфяно-болотні ґрунти в цілому в області мало поширені, проте наявні у Новояричівській південно-західніше від селища міського типу Новий Яричів. В

цих ґрунтах зверху до 20 см завтовшки залягає шар справжнього торфу. Вони відносяться до ґрунтів надмірного зволоження, тому належать до групи меліоративного фонду. У природному стані переважно їх використовують як малопродуктивні пасовища та сіножаті. Але осушені можна використовувати під ріллею, а саме: під високопродуктивні технічні та кормові угіддя, під овочеві культури.

Поточний стан ґрунтів. Якість ґрунтів у Новояричівській територіальній громаді визначається передусім рівнем антропогенного впливу на ґрунти і земельні ресурси. Добре розвинене у громаді сільське господарство, що представлене агрохолдинговими компаніями приводить до забруднення ґрунтів. Ерозія ґрунтів - це процес захоплення часток ґрунту та їх виношування водою або вітром, а також процес руйнування верхніх, найродючіших шарів ґрунту. Під впливом діяльності людини утворюється ексцесивна ерозія, яка раз-у-раз зумовлює тотальне руйнування ґрунтів. Особливо потужно виснажують ґрунт монокультури. Антропогенна діяльність призводить до збільшення частки порушених земель. Частка порушених земель громади за останні двадцять років зросла у двічі, в той час як по області зменшилась на 19% за цей ж період.

За останні 10 років вдвічі зросли площі земель, де використовувались пестициди та мінеральні добрива (рис. 9).

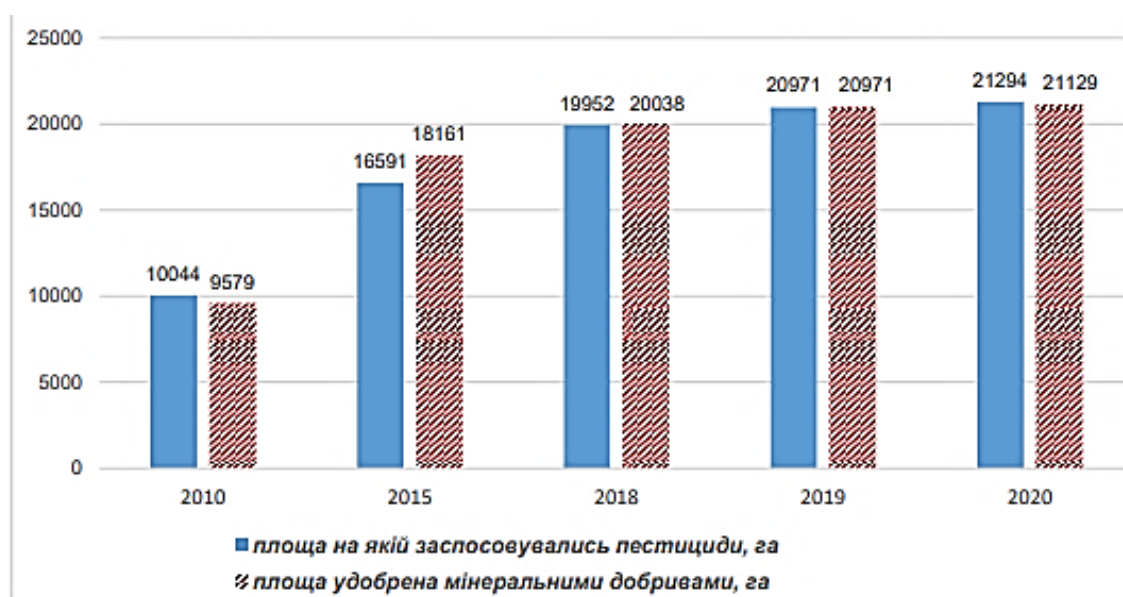

Рисунок 9 – Площа земель, на яких застосовувались пестициди, мінеральні добрива, га [31]

У Новояричівській громаді внаслідок антропогенної діяльності людей сформувались техногенно-забруднені, малопродуктивні і деградовані землі, які потребують консервації. Площа їх станом на початок 2023 року становить 27,8га або 0,16% усіх земельних ресурсів громади.

Лісові масиви. Лісові масиви Новояричівської територіальної громади складають 19,2 відсотки в частці земельних ресурсів громади.

Лісові масиви представлені трьома лісовими господарствами:

Господарська діяльність лісових господарств спрямована на вирощування високопродуктивних стабільних насаджень для покращення природоохоронних, рекреаційних і захисних функцій лісів. За екологічним і соціально-економічним значенням ліси відносяться до категорії рекреаційно-оздоровчих, експлуатаційних лісів, що забезпечують суспільство лісовими ресурсами, виконують санітарно-гігієнічні, рекреаційні, естетичні, оздоровчі, виховні функції поблизу великих населених пунктів.

Природно-заповідний фонд. На території Новояричівської громади розташовані два парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (табл. 5).

У селі Неслухів на території колишнього маєтку Дідушицьких розташований «Неслухівський парк» площею 7 га, в якому представлено сучасний видовий склад дендрофлори.

«Новояричівський парк» віднесено до природно-заповідного фонду України. Його загальна площа становить 6 га.

Таблиця 5 – Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Новояричівської територіальної громади [31]

Назва	Площа	Рік заснування	Характеристика
«Новояричівський парк»	6 га	XIX століття	Парк віднесено до природно-заповідного фонду України. Парк було закладено ще у XIX столітті Поруч з традиційними видами рослин тут росте листвениця європейська, гінко дволапе, кілька видів ялин та інші. Статус надано згідно з рішенням виконкому Львівської обласної ради від 9 жовтня 1984 року № 495. Статус надано для збереження давнього парку, закладеного довкола панського маєтку. Тепер на території парку розташована лікарня і середня школа.
«Неслухівський парк»	7 га	1845	Перебуває у віданні Львівської дослідної станції садівництва. Парк є частиною палацового комплексу колишнього маєтку Дідушицьких. На його території є насадження голубої сосни, дубів та багато інших видів рослин — загалом 82 види та 18 форм, що належать до 54 родів і 28 родин. Парк розташований на схилі пологого пагорба, при ставі. Частиною парку є також мальовничий острівок на ставі, що з'єднаний з берегом дугоподібним металевим містком.

Відповідно схемі «Гідрологічне районування Львівської області», територія Новояричівської громади входить у басейн р. Західний Буг та суббасейн річки Вісли.

Водні ресурси налічують менше 1% в структурі усіх земель громади.

У надрах Новояричівської селищної територіальної громади є поклади суглинку у с. Дідилів та родовище торфу у смт. Запитів, яке на сьогодні, нажаль, є закинуте, заросле чагарниками та бур'янами.

Структура економіки територіальної громади за видами економічної діяльності. Згідно даних реєстру фізичних та юридичних осіб станом на січень 2023 року у Новояричівській територіальній громаді було зареєстровано із суб'єктів господарювання 122 юридичні особи та 268 фізичних осіб підприємців. Основна кількість юридичних осіб, на відміну від більшості громад, не є сконцентрована в адміністративному центрі – смт. Новий Яричів, а розкидана по усій території, в основному у селах Старий Яричів та Запитів.

У територіальній громаді функціонує 20 агропромислових формувань, у тому числі сільськогосподарську продукцію виробляють і фермерські господарства. У галузевій структурі економіки Новояричівської громади

найбільшу нішу займає бюджетна сфера – 29,46%, на другому місці 24,6% – харчова промисловість і третє місце в структурі посідає сільське господарство 11,39% більш детальна структура галузей економіки територіальної громади представлені рисунком 10.

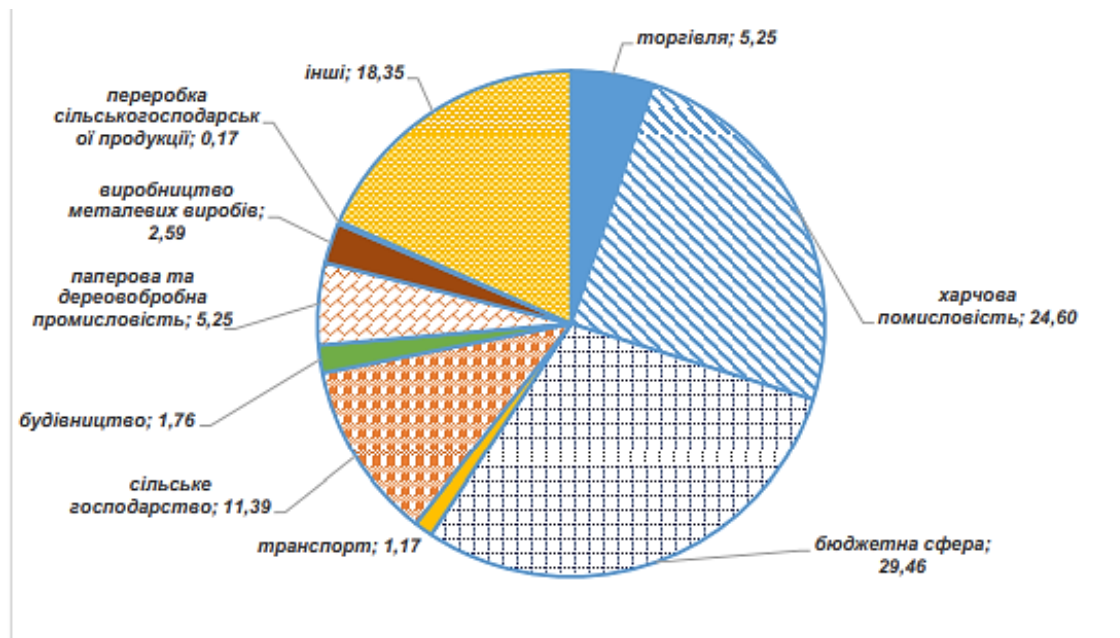

Рисунок 10 – Галузева структура економіки громади, %, 2022р. [31]

Для детальнішого аналізу галузевого розподілу економіки територіальної громади доцільно провести структурування суб'єктів господарської діяльності в розрізі надходжень до бюджету громади за 2022 рік за видами економічної діяльності (табл. 6).

У таблиці подані показники, що характеризують фактичний внесок в економіку кожної із галузей та підприємства, які представляють галузь у територіальній громаді. Найбільш розвинена серед галузей економіки є харчова промисловість, яку представляють підприємства з випуску кондитерських виробів (КФ Ярич, ТзОВ «Монарх»), виробництва тваринних жирів та олії такі як ПП «Торговий дім «Янталія», ТзОВ «РІСОІЛ», виробництва корму для тварин – ТзОВ «Академія кормів», ТзОВ «Грінфіт», «Ефективна відгодівля тварин-Захід». Не зважаючи на те, що харчова промисловість займає велику частку, виробництво продукції представлене різними підгалузями.

Таблиця 6 – Структура економіки та основні суб'єкти господарювання Новояричівської громади за надходженнями до місцевого бюджету за 2022 рік

Вид економічної діяльності	Питома вага надходжень до бюджету громади, %	Основні суб'єкти господарювання
торгівля	5,25	ТЗОВ «Ден-Сервіс», ТЗОВ Торгівельно-виробнича компанія «Львівхолод», ТЗОВ «Трікса»
харчова промисловість	24,60	ТЗОВ «Монарх», КФ Ярич, ТОВ «Яричів», ПП «Торговий дім «Янталія», ТЗОВ «РІСОЛІ», ТЗОВ «Ефективна відгодівля тварин – Захід», ТЗОВ «Академія кормів»
бюджетна сфера	29,46	Новояричівська селищна рада, КНП «Новояричівська районна лікарня», Відділ освіти, культури, туризму, молоді та спорту Новояричівської селищної ради, Комунальна установа «Будинок для людей похилого віку та інвалідів», фінансовий відділ, Служба у справах дітей виконкому Новояричівської селищної ради
транспорт	1,17	ТЗОВ «Кадет»
сільське господарство	11,39	ТЗОВ «ЦЕНТРАЛ ПЛЕЙНС ГРУП Україна», ТЗОВ «Агро-ЛВ-Лімітед», ТЗОВ Агрохолдинг Грін Плант, ТЗОВ «ЕКОНИВА», ТЗОВ «ДЖІ ПІ АГРО», ФГ «Кушпіт», ТЗОВ «Агро-Лан», ТЗОВ «ГЕРМАН-АГРО», ФГ «Спадок», ФГ «ВІ-БО», ФГ «Україна-1», ФГ «Пролісок»
будівництво	1,76	Концерн «Містшляхбуд», ПрАТ «Фірма «Нафтогазбуд», ТЗОВ «МРТ 65», ТЗОВ «Західноукраїнське монтажне управління», ТЗОВ «ЗБС «ЕкоДім», ПП «Бонус»
паперова та деревообробна промисловість	5,25	ТЗОВ «Алькоре», ПП Укрпалета, Русин В.В., Русин З.Б., Деревообробний цех – Коцьо О.Я, ТЗОВ «БІОТОП ЗАХІД ГРУП»
виробництво не металевих виробів	2,59	ТЗОВ «Шольц – Транс», Індустріально-комерційне підприємство «Міміком»
переробка сільськогосподарської продукції	0,17	ТЗОВ ЛЕМБЕРГМІТ, ТЗОВ «РІСОЛІ
інші	18,36	МПП фірма «Ерідон», ТЗОВ «Новояричівська плетильна фабрика», ПП «Ярич», ЛТД «Вектор плюс»

Аналіз даних таблиці показує, що сільське господарство в економіці громади також займає достатньо велику нішу. В основному воно представлене товариствами з обмеженою відповідальністю, але є і 5 фермерських господарств, які виробляють сільськогосподарську продукцію.

У розвитку сільського господарства громади відрадіним є наявність підприємств з переробки сільськогосподарської продукції: виробництво олії – ПП «Торговий дім «Янталія», м'ясопереробна промисловість представлена ТзОВ ЛЕМБЕРГМІТ.

2.3 Використання сільськогосподарських земель у сфері рослинництва та тваринництва

Оскільки сільське господарство Новояричівської громади функціонує в основному функціонує на землях колишнього Кам'янка-Бузького району, то характеристику виробництва сільськогосподарської продукції подано в розрізі Кам'янка-Бузького району. У 2020 р. тодішній Кам'янка-Бузький район у Львівській області з виробництва продукції сільського господарства займав 11 місце з частка продукції 4,7% від усієї продукції області. Майже половину площі загальнообласного значення становила площа вирощування картоплі у Кам'янка-Бузькому районі, площа вирощування зернових та зернобобових - 6,12%, овочевих культур – 6,7%, технічних культур - 5,0%.

За останні 20 років площі посадки зернобобових та зернових культур майже не змінилися, у 3 рази зросли площі овочевих і технічних культур, у 5 разів зросли посівні площі картоплі. Разом з тим, врожайність зернових зросла у три рази і досягла показника 59,6 ц з гектара. Це свідчить про значну інтенсивність розвитку сільського господарства.

У Кам'янка-Бузькому районі у галузі тваринництва прослідковувалась значна тенденція щодо зниження поголів'я ВРХ, а саме у 27 разів; та зростання у 14,5 рази поголів'я свиней (табл. 7).

Таблиця 7 – Вирощування підприємствами Кам'янка-Бузького району великої рогатої худоби та свиней, голів [31]

	2000р.	2005р.	2010р.	2018р.	2019р.	2020р.
ВРХ	10782	1797	551	352	342	396
свиней	1391	677	2551	18199	19919	20228

У галузі тваринництва в селі Убині підприємство ПП «Агро-лан» займається птахівництвом – вирощування курей, розведення свійської птиці займається «Агроногм-центр», у с. Старий Яричів фермерське господарство «Еліт Мілк» розводить ВРХ, а фермерські господарства «Карпов» та «Озеро», розводять рибу.

У 2020 році було зареєстровано в районі 5 сімейних молочних ферм (рис. 11) [8].

Рисунок 11 – Наявність сімейних молочних ферм

На сьогодні зосереджена увага територіальної громади на підтримці розвитку тваринництва:

1) відшкодування фізичним особам затрат на утримання трьох і більше корів молочного напрямку продуктивності в розрахунку 1000,0 грн. за одну голову на суму 150,0 тис. грн.;

2) відшкодування вартості доїльного обладнання та обладнання для переробки, зберігання молока, обладнання для заготівлі та переробки кормів сімейним молочним фермам, сімейним фермерським господарствам-ФОП та новоствореним фермерським господарствам, які будуть утримувати не менше як 5 корів молочного напрямку, шляхом компенсації витрат в розмірі 50 %, але не більше 50,0 тис. грн. на одну сімейну молочну ферму, сімейне фермерське господарство-ФОП та новостворене фермерське господарство на суму 150,0 тис. гривень.

Родючі землі, клімат Новояричівської громади сприяють розвитку агропромислового комплексу, зокрема вирощуванню сільськогосподарської

продукції. На території громади свою діяльність ведуть у галузі рослинництва та тваринництва близько 20 суб'єктів господарювання, з них 12 – фермерські господарства (табл. 8, табл. 9).

Таблиця 8 – Підприємства сільського господарства Новояричівської територіальної громади [31]

<i>Тип підприємства</i>	<i>Кількість діючих агропромислових формувань,</i>	<i>Місце знаходження</i>
Всього	20	-
В.т.ч. Фермерські господарства	12	с.Великосілки, с.Убині, с. Старий Яричів, с.Дідилів, с. Пикуловичі
Інші суб'єкти господарювання	8	с.Великосілки, с.Убині, с. Старий Яричів, с.Дідилів, с. Пикуловичі, с Банюнин

Таблиця 9 – Податкові надходження основних сільськогосподарських виробників до бюджету Новояричівської громади [31]

<i>Назва підприємства, місце розташування</i>	<i>ПДФО, тис.грн.</i>	<i>Орендна плата, тис.грн.</i>	<i>Частка сплаченого ПДФО у бюджет громади</i>
ТзОВ «Агро-ЛВ-Лімітед» (с. Старий Яричів, с. Дідилів, с. Великосілки)	3672,4	385,0	5,01
ФГ «Кушпінт» (с. Запитів, с. Убині)	296,0		0,4
ТзОВ «Агро-Лан» (с. Убині)	382,6	323,1	0,52
ФГ «ВІ-БО» (с. Великосілки)	173,9		0,23
ФГ «Україна-1» (с. Великосілки)	113,8		0,15
ФГ «Пролісок» (с. Великосілки)	169,1		0,23
ФГ «За Дубком» (с. Великосілки)	158,0		0,02
ФГ «Богдановичі-КБО» (с.Кухезів)	176,7		0,24
ФГ «Еліт Мілк» (с. Старий Яричів)	330,8	272,3	0,45
ТзОВ «ЦЕНТРАЛ ПЛЕЙНС ГРУП Україна» (с. Великосілки)	5050,0	551,2	6,90
ТзОВ «ДЖІ ПІ АГРО» (с. Старий Яричів)	253,7	6,7	0,34
ФГ «Агро Престиж» (с. Дідилів)	138,7	323,1	0,18

Найбільшими платниками податку та сільськогосподарськими виробниками є агрохолдингові структури:

ТзОВ «ЦЕНТРАЛ ПЛЕЙНС ГРУП Україна»- підприємство розташоване в с. Великосілки (з 2019 року) Підприємство займається вирощуванням картоплі преміум якості «Леді Клер», «Арсенал».

«Агро ЛВ лімітед» створений у 1996 році. Входить у склад «Continental Farmers Group». У 2015 році підприємство стало лідером з вирощування картоплі. Сфера діяльності компанії також охоплює вирощування ярої и озимої пшениці, кукурудзи, цукрового буряка, рапса та моркви. Продукція реалізується, як в Україні так і за кордоном.

Негативним напрямом розвитку сільськогосподарської галузі Новояричівської громади є послаблення позиції фермерських господарств, які наразі не можуть конкурувати з великим агрохолдинговими компаніями. Агрохолдинги, з однієї сторони, вражають високою врожайністю зернових, показують високу продуктивність праці поряд із мінімізацією трансакційних витрат, забезпечують в державі експорт сільськогосподарської продукції, а з іншої сторони – це потужний механізм, який працює супроти густонаселеним сільськогосподарським територіальним громадам, витісняючи фермерські господарства, позбавляючи сільське населення робочих місць у громаді.

Інвестиційний потенціал громади. Львівською обласною державною адміністрацією на початок 2023 року до інвестиційно привабливих пропозицій області в цілому віднесено: 133 інвестиційних об'єктів Greenfield, 9 Індустріальних парків, що зареєстровані на території області та 148 інвестиційних об'єкти Brownfield.

На території Новояричівської громади із вищезгаданих інвестиційних пропозицій розміщений Індустріальний парк «СІГМА Парк Яричів», три інвестиційні об'єкти загальною площею 12,5 га у смт. Запитів типу Greenfield та один інвестиційний об'єкт у смт. Новий Яричів (цех площею 0,45 га) типу Brownfield.

3 ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ УГІДЬ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

3.1 Аналіз існуючого стану використання земель фермерського господарства «Кушпінт»

Для вирішення сфери питань ефективності використання земельних угідь у сільському господарстві особливу увагу в кваліфікаційній роботі приділено землям фермерського господарства «Кушпінт» Новояричівської територіальної громади Львівського району Львівської області. Якщо детальніше, то землі фермерського господарства у даній територіальній громаді розміщені в межах Запитівського старостинського округу (колишня Запитівська селищна рада) (рис. 12).

Запитівський старостинський округ розміщений у західній частині Новояричівської громади.

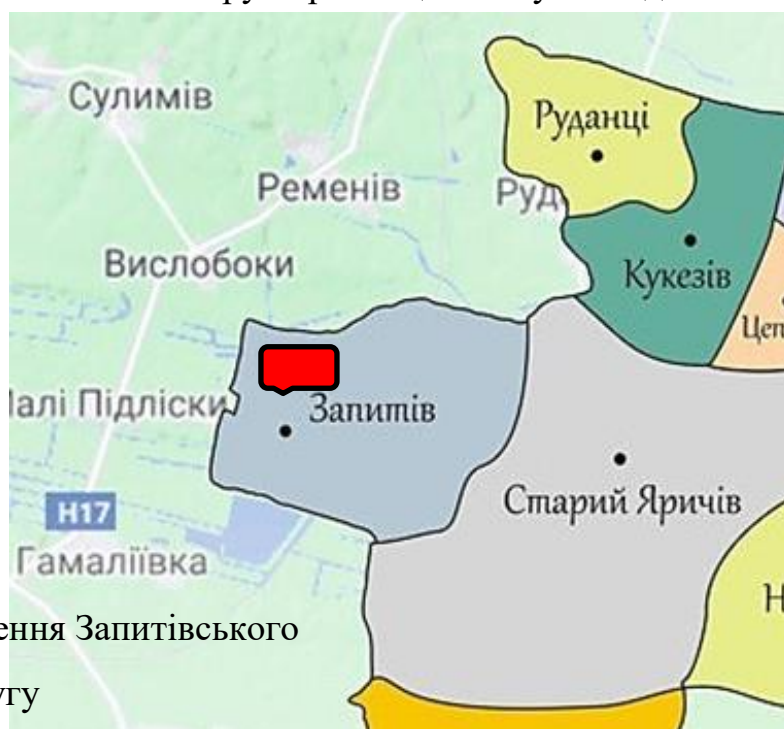

Рисунок 12 – Розміщення Запитівського старостинського округу

На півночі землі Запитівського старостинського округу межують із територією Жовтанецької громади, із заходу – із землями Львівської територіальної громади, із півдня – з територією Мурованської громади, на

південному сході та сході межує із землями Старояричівського старостинського округу.

Запитівський старостинський округ включає лише один населений пункт – це селище міського типу Запитів.

Фермерське господарство «Кушпіт» було зареєстроване ще 27.04.1993 року. Господарство спеціалізується на вирощуванні зернових і бобових культур. В цілому землі фермерського господарства розміщені на території декількох громад: Жовтанецької, Куликівської та Новояричівської. Землі фермерського господарства «Кушпіт» в межах Новояричівської територіальної громади розміщені біля с. Убині та селища Запитів. Значна площа господарства зосереджена власне у колишній Запитівській селищній раді. Структура земель фермерського господарства представлена лише наявністю ріллі 419,2 га, що говорить про 100 відсоткову розораність території.

Клімат на території фермерського господарства помірно-континентальний.

Найтеплішим місяцем є інколи – серпень або липень при максимальній температурі повітря $+36,6^{\circ}\text{C}$, а найхолоднішим є місяць січень із середньомісячною температурою $-6,0^{\circ}\text{C}$.

Територія господарства за кількістю атмосферних опадів відноситься до найзволоженішої зони країни, незважаючи на те, що востаннє спостерігаються випадки періодичних засух. Зливи влітку призводять до великого як площинного змиву так і загалом розмиву ґрунтів.

Ґрунтовий покрив досліджуваної території надзвичайно строкатий.

У структурі ґрунтового покриву господарства значні площі займають дернові ґрунти. Для них характерні супіски та суглинки важкі і середні.

Значна площа, особливо на заплавах рік болотних ґрунтів, які в основному відображені низинними торфовищами. В пониженнях рельєфу подібних на котловини зустрічаються торфово-болотні ґрунти.

Але ґрунтові відміни на території господарства при дотриманні сівозмін і агротехнічних заходів вигідний для вирощування будь-яких культур. Докладна характеристика ґрунтів висвітлена у мультимедійній презентації та в таблиці 10.

Таблиця 10 – Експлікація агрогруп ґрунтів

Шифри агрогруп	Назва агровиробничих груп ґрунтів	Площа	
		га	%
1	2	3	4
29г	Сірі опідзолені легкосуглинкові	131,0	7,4
40г	Темно-сірі опідзолені легкосуглинкові	59,0	3,3
41г	Чорноземи опідзолені легкосуглинкові	275,0	15,6
49г	Темно-сірі опідзолені слабозмиті легкосуглинкові	39,0	2,2
134г	Чорноземно-лучні глеюваті легкосуглинкові	171,0	9,7
141	Лучно-болотні і торфувато-болотні неосушені ґрунти	19,0	1,1
142	Торфувато-болотні	58,0	3,3
150	Торфовища низинні середньоглибокі середньорозкладені	52,0	3,0
153	Торфовища низинні глибокі сильнорозкладені	303,0	17,1
176в	Дернові карбонатні глеюваті супіщані	37,0	2,1
181г	Лучні глейові карбонатні легкосуглинкові	82,0	4,6
Всього обстежено		1226,0	69,4
Необстежених земель		541,0	30,6
Всього в межах плану		1767,0	100

Поміж обстежених земель торфовища займають найбільшу площу – близько 24%, проте чорноземи опідзолені (41г) також займають чималу площу – 15,6%. Майже половина (45,7%) території старостинського округу під особливо цінними землями.

Фермерське господарство «Кушпін» орендує орні землі для вирощування зернових, бобових культур, озимого ріпаку.

Структуру посівів культур та їх врожайність представлено в таблиці 11.

Таблиця 11 – Структура посівів та врожайність культур фермерського господарства «Кушпін»

№п/п	Культури	Посівні площі		Врожайність, ц/га
		га	%	
1.	Озима пшениця	109,0	26	28
2.	Ярий ячмінь	58,6	14	27
3.	Овес	50,3	12	24
4.	Зернобобові	75,5	18	25
5.	Ріпак	75,5	18	20
6.	Кукурудза на зерно	50,3	12	50
Всього посівів		419,2	419,2	100

Низька врожайність культур, як видно з даних таблиці, свідчить про хаотичний посів без дотримання сівозмін та організації території загалом.

Економічна ефективність розвитку рослинництва фермерського господарства визначалась за трьома показниками: розрахунок вартості валової продукції (через коефіцієнти переводу в умовне зерно), затрати на відновлення родючості ґрунту та матеріально-грошові затрати (табл. 12). Третім показником є чистий дохід, який визначають за формулою [17]:

$$Ч_d = V_p - Z, \quad (1.5)$$

де V_p – вартість валової продукції рослинництва;

Z – затрати на відновлення родючості ґрунту і матеріально-грошові затрати.

Таблиця 12 – Розрахунок еколого-економічних показників продукції

Культури	Площа, га	Врожайність, ц/га	Валовий збір	Коеф. переводу в ум. зерно	Вихід продукції в ум. зерні	Всього матер.-грош. затрат	Всього, ц (+); (-)
Оз. пшениця	109,0	34	3706	1	3705,7	46955	-693,0
Ярий ячмінь	58,6	30	1758	0,8	1406,4	15808	-378,0
Овес	50,3	24	1207	0,7	845,1	13352	-169,0
Зернобобові	75,5	27	2037	1,4	2852,2	26723	-537,9
Ріпак	75,5	20	1509	1,2	1810,9	30187	-1261,6
Кукурудза/зерно	50,3	50	2515	0,8	2012,2	20688	-754,6
Всього	419,2				9780,3	153713	-3794,0
в т. ч. на 1га					23,3	367	-9,1

Для розрахунку валової вартості продукції рослинництва, вихід продукції з 1 гектара в умовному зерні множимо на ціну реалізації озимої пшениці (у 2023 році – 600 грн). Результат обчислень показує, що вихід продукції рослинництва становить 13980 грн/га. Затрати ж на її виробництво господарству обійдуться у 367 гривень з гектара. Досить великий показник виносу гумусу з ґрунту заставляє замислитись над досконалішою структурою посівних площ з посівами трав, які зможуть покращити якість ґрунту природнім чином.

Розрахунок чистого доходу фермерського господарства за існуючим станом (за формулою 1.5) показано в наступній таблиці.

Таблиця 13 – Розрахунок ефективності використання фермерського господарства «Кушпін»

Термін розрахунку ефективності	Вартість товарної продукції, грн./га	Затрати, грн./га			Розрахунковий прибуток
		Матеріально-грошові	Відновлення родючості	Всього затрат	
На час складання проекту	13980	367	4525	4667	9088

Дані таблиці свідчать, що фермерське господарство хоч і виробляє достатньо рослинницької продукції, але несе великі збитки, особливо на відновлення родючості ґрунтів. Тому, в кінцевому результаті, чистий дохід господарства не тішить показником, оскільки складає лише 9088 грн з гектара ріллі.

Дослідження ефективності використання земель фермерського господарства «Кушпін» показали, що відсутність науково обґрунтованої системи сівозмін та нехтування агротехнічними заходами при вирощуванні культур дали невтішний результат. Тому у засновників господарства виникла необхідність у розробленні проекту щодо організації використання та впорядкування території ріллі фермерського господарства «Кушпін».

3.2 Організація використання та впорядкування земель у фермерському господарстві

3.2.1 Встановлення співвідношення і складу угідь

Відомо, що основним питанням організації використання земель є встановлення співвідношення угідь, яке властиве природнім умовам та спеціалізації господарства. Покращене співвідношення угідь насамперед зобов'язане забезпечити екологічну стабільність господарства разом із високими економічними показниками виробництва продукції.

За існуючим станом фермерське господарство «Кушпінт» має в складі сільськогосподарських угідь лише рілля, що свідчить про 100 відсоткову розораність території. Вищенаведена характеристика виробництва сільськогосподарської продукції свідчить про виснаження ґрунтів монотонними культурами.

Землі фермерського господарства, розміщені у Запитівському старостинському окрузі впритул межують із Старояричівським старостинським округом, в якому функціонує фермерське господарство «Еліт Мілк», яке вирощує велику рогату худобу в кількості 388 голів. Директорами обох фермерських господарств та місцевого самоврядування було досягнуто згоди про співпрацю. Фермерське господарство «Кушпінт» погодилося вирощувати кормові культури та однорічні і багаторічні трави для відгодівлі ВРХ фермерського господарства «Еліт Мілк». Це дасть можливість концентрувати посів кормових культур у кормовій сівозміні і тим забезпечити швидку доставку кормів для худоби. А фермерське господарство «Кушпінт» відповідно посівом багаторічних трав зможе підвищити якість ґрунтів та зменшити свої витрати.

За даними фермерського господарства «Еліт Мілк», воно вирощує 112 голів корів, 76 голів молодняка до 1 року та 200 голів молодняк старше 1 року. Разом – 388 голів великої рогатої худоби.

Згідно нормативів розраховано потребу в кормах для забезпечення соковитими, зеленими, грубими кормами (табл. 14).

Таблиця 14 – Розрахунок потреби кормів для відгодівлі ВРХ фермерського господарства «Еліт Мілк» [17]

Види кормів	Корови 112 голови		Молодняк до 1 року 76 голови		Молодняк старше 1 року 200 голови		Всього кормів, ц
	ц/га	всього, ц	ц/га	всього, ц	ц/га	всього, ц	
Ярий ячмінь	7,1	795	3,6	274	3,4	680	1479
Зернобобові	2,6	291	1,3	99	1,5	300	690
Кукурудза на силос	21,6	2419	2,2	167	4,3	860	3446
Однорічні трави на силос	19,2	2150	1,9	144	3,8	760	3054
Кормові коренеплоди	19,2	2150	1,9	144	3,8	760	3054
Однорічні трави на зелену масу	7,4	829	2,2	167	4,4	880	1876
Багаторічні трави на зелену масу	11,2	1254	3,4	258	6,7	1340	2852
Кукурудза на зелену масу	7,4	829	2,2	167	4,4	880	1876
Пасовища	48,4	5421	15,0	1140	2,9	5800	12361
Багаторічні трави на сіно	8,1	907	3,2	243	4,9	980	2130
Сінокоси	15,0	1680	6,9	524	9,0	1800	4004

Як бачимо з таблиці, згідно нормативів щодо забезпечення ВРХ кормами необхідно отримувати продукцію також із сінокосів та пасовищ. На території Запитівського старостинського округу є чимало сінокосів та пасовищ у власності громадян. Тому після розрахунку проектної площі кормових культур засновник фермерського господарства «Еліт Мілк» може думати про оренду їх для потреб тваринництва.

На основі даних попередньої таблиці щодо потреби в кормах обчислено площу під кормові культури та угіддя (табл. 15).

Таблиця 15 – Розрахунок площі під кормові культури та угіддя [17]

Угіддя та культури	Потреба кормів, ц	Урожайність, ц/га	Площа, га
Ярий ячмінь	1479	38	38,9
Зернобобові	690	26	26,5
Кукурудза на силос	3446	320	10,8
Однорічні трави на силос	3054	150	20,4
Кормові коренеплоди	3054	380	8,0
Однорічні трави на зелену масу	1876	150	12,5
Багаторічні трави на зелену масу	2852	220	13,0
Кукурудза на зелену масу	1876	320	5,8
Пасовища	12361	150	82,4
Багаторічні трави на сіно	2130	38	56,0
Сінокоси	4004	40	100,1

У результаті відповідних розрахунків встановлено потребу в площах кормових культур та площ сінокосів і пасовищ. Розрховані площі культур будуть слугувати вимогою до посіву за проектом для фермерського господарства «Кушпін».

У південно-східній частині земель Запитівського старостинського округу фермерського господарства «Еліт Мілк» буде орендувати 81,9 га пасовищ та 106,2 га пасовищ.

В наступній таблиці 16 розраховано перспективну структуру площ посівних культур відповідно до попередніх домовленостей між фермерськими

господарствами та вимогами щодо підвищення еколого-економічної ефективності використання земель.

Таблиця 17 – Перспективна структура посівних площ [17]

Культури	Площа, га		Всього, га	
	під фуражними культурами	під товарними культурами	га	%
Озима пшениця		87,2	87,2	20,8
Ярий ячмінь	38,9		38,9	9,3
Овес		30,0	30,0	7,2
Зернобобові	26,5	30,0	56,5	13,5
Ріпак		30,0	30,0	7,2
Кукурудза на зерно		31,0	31,0	7,4
Кормові коренеплоди	8,0		8,0	1,9
Кукурудза на сил. і з/к	16,6		16,6	3,9
Однорічні трави на з/к	32,9	12,1	45,0	10,7
Багаторічні трави на сіно	56,0		56,0	13,3
Багаторічні трави на з/к	13,0	7,0	20,0	4,8
Всього посівів	191,9	227,3	419,2	100

У структурі посівів за проектом значно змінились площі культур в порівнянні до існуючої структури. Відрадітим є те, що суттєво зменшились площі ріпаку, зернових на користь трав і кормових культур. такий підхід разом із правильним впорядкуванням системи сівозмін забезпечить підвищення врожайності усіх культур на 2-30%.

3.2.2 Визначення типів сівозмін із врахуванням спеціалізації господарства

Сівозмінна – науково обґрунтоване чергування сільськогосподарських культур і парів в просторі і часі або лише в часі.

Протилежністю сівозміни є беззмінна культура, тобто беззмінне вирощування однієї і тієї ж культури на одному і тому ж місці протягом тривалого часу.

Беззмінне вирощування культур негативно впливає на рослини і ґрунт, що призводить до зниження врожаю культури, і ця закономірність у землеробстві відома давно [35].

На території ріллі фермерського господарства «Кушпін» площею 419,2 га проектом передбачено розміщення двох сівозмін.

Для забезпечення поголів'я худоби фермерського господарства «Еліт Мілк» за розраховано загальноприйнятою формулою площу кормової сівозміни:

$$P_k = P_{\text{корм.к-р}} : K_{\text{корм.к-р}} \times K_{\text{заг.}}, \quad (1.6)$$

де $P_{\text{корм.к-р}}$ – площа під кормовими культурами в структурі посівних площ;

$K_{\text{корм.к-р}}$ – кількість полів в сівозміні, занятих кормовими культурами;

$K_{\text{заг.}}$ – загальна кількість полів в кормовій сівозміні.

Отже, теоретично площа кормової сівозміни становить:

$$P_k = 45,0 : 2 \times 5 = 112,5 \text{ га.}$$

У східній частині фермерського господарства, враховуючи контурність, на площі 114,0 га запроектовано кормову сівозміну, яка складається із 5-ти рівновеликих полів. Середній розмір поля складає 22,8 га. По черговість посіву культур в сівозміні представлена на рисунку 13:

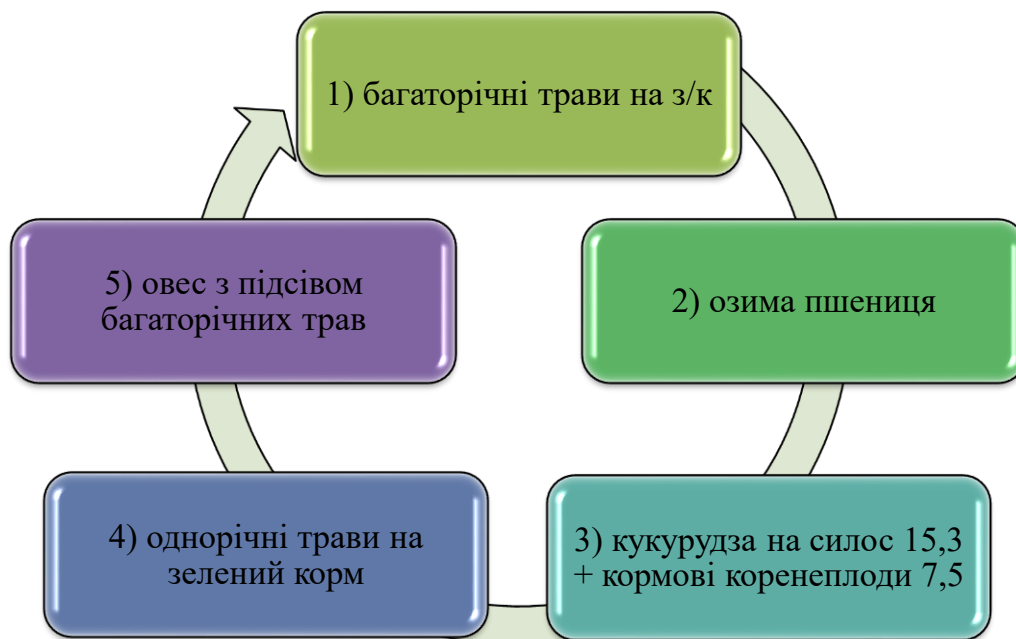

Рисунок 13 – Схема чергування культур у кормовій сівозміні

На решта 305,2 гектарах ріллі, вже для потреб власного виробництва фермерського господарства «Кушпінт», запроєктовано польову сівозміну. Загальна кількість полів – п'ять. Їх середній розмір становить 61,0 га. Чергування культур в польовій сівозмінні, враховуючи оцінку попередників сільськогосподарських культур складено наступним чином (рис. 14):

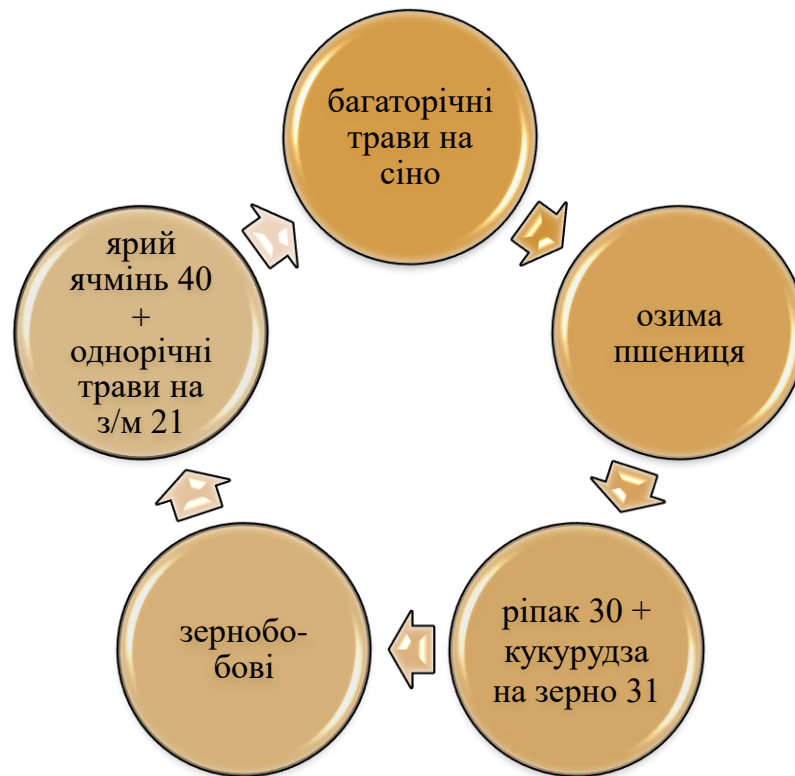

Рисунок 14 – Схема чергування культур в польовій сівозміні

Після формування системи сівозмін посівні площі дещо змінились відносно перспективної структури сільськогосподарських культур. Це відбулось тому, що при складанні чергування культур в схемі сівозміни, необхідно було враховувати придатність культур-попередників та терміни повернення на попереднє поле кожної культури зокрема. В порівнянні з існуючими площами фермерського господарства та й, в цілому, з структурою посівів, – набір культур значно змінився, оскільки добавились кормові культури та однорічні і багаторічні трави. Проектна (кінцева) структура посівних площ сільськогосподарських культур та їх врожайність наведені в наступній таблиці.

Таблиця 18 – Посівні площі і врожайність сільськогосподарських культур фермерського господарства «Кушпін» за проектом

Культури	Посівні площі		Врожайність, ц/га
	га	%	
Озима пшениця	83,8	20,0	45
Ярий ячмінь	40,0	9,5	40
Овес	22,8	5,4	35
Зернобобові	61,1	14,6	33
Ріпак	30,0	7,2	26
Кукурудза на зерно	31,0	7,4	65
Кормові коренеплоди	7,5	1,8	380
Кукурудза на силос	15,3	3,6	320
Однорічні трави на з/к	43,8	10,4	150
Багаторічні трави на сіно	61,1	14,6	42
Багаторічні трави на зелений корм	22,8	5,5	230
Всього посівів	419,2	100	x

Як видно з таблиці, зернові становлять 57%, ріпак – лише 7,2% в порівнянні з 18-ти відсотком за існуючим станом і нові культури – кормові складають решту структури посівів, а саме – 35,8%.

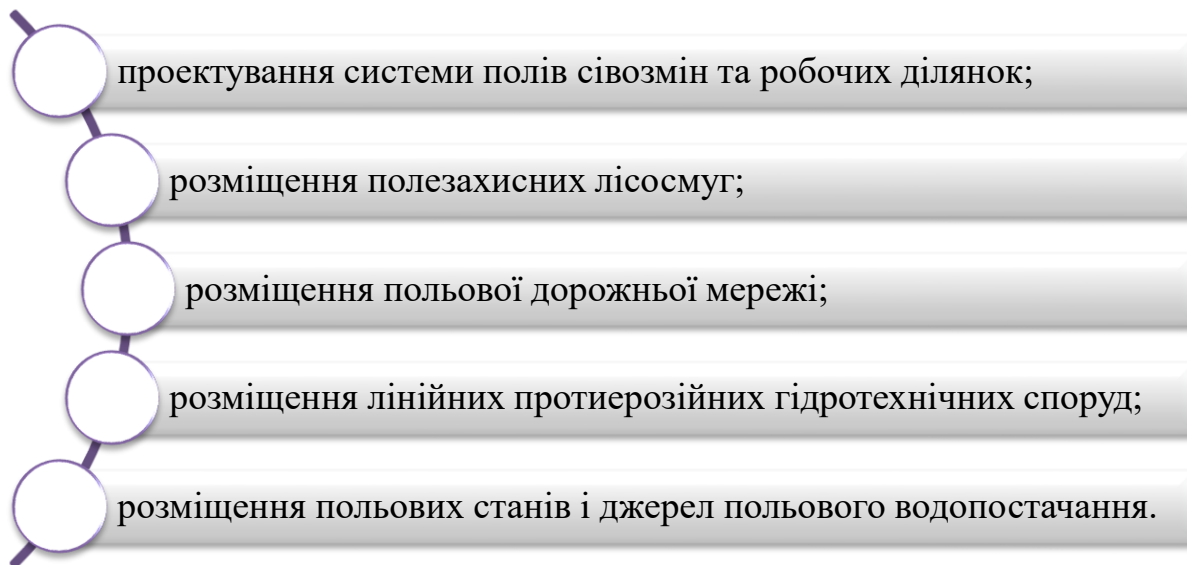
Завдання упорядкування території сівозмін полягає у створенні найкращих умов щодо організації та виконання польових робіт, високопродуктивного використання сільськогосподарської техніки та запровадження передової системи землеробства з урахуванням місцевих природних умов і виробничих вимог.

Упорядкування території сівозмін повинно сприяти [35]:

➤ створенню умов для застосування диференційованої агротехніки, систематичному підвищенню родючості ґрунту, запобіганню ерозії та ліквідації наслідків ерозії;

- створенню територіальних умов для високопродуктивного використання сільськогосподарської техніки і транспортних засобів;
- зниженню капітальних затрат, пов'язаних з обладнанням території.

При впорядкуванні території сівозмін вирішують такі питання:

Поля сівозміни - це рівновеликі частини сівозмінного масиву, призначені для почергового вирощування на них сільськогосподарських культур і виконання робіт, які необхідні для цієї мети.

Поле сівозміни має фіксовані межі. Площі полів та розміщення їх меж залишаються постійними на весь час існування сівозміни.

Коли неможливо досягти однорідності поля за ґрунтовим покривом, рельєфом або поля складаються з орних контурів, які обмежені іншими угіддями, то ділять на робочі ділянки, посівні смуги.

Кількість і розміри полів сівозміни встановлюються залежно від природної зони розміщення підприємства, схеми чергування культур, кількості та розміру контурів ріллі, особливостей ґрунтового покриву, рельєфу, умов зволоження тощо.

Кількісні та якісні характеристики розміщення полів впливають на умови вирощування культур, охорону ґрунтів від ерозії та дефляції, виконання польових робіт [17].

При впорядкуванні території сівозмін у фермерському господарстві деякі поля сівозмін запроектовані таким чином, що включають декілька контурів,

тобто складаються з робочих ділянок. Такий підхід до проектування не допускає ще більшої роздробленості території (табл. 19).

Таблиця 19 – Експлікація земель по полях сівозмін

Назва сівозмін	Середній розмір поля, га	Загальна площа, га	в тому числі по полях сівозмін				
			1	2	3	4	5
Кормова сівозміна	22,8	114,0	22,8	22,8	22,8	22,8	22,8
Польова сівозміна	61,0	305,2	65,1	55,9	66,7	55,9	61,6
Всього в сівозмінах		419,2					

Допустима нерівновеликість полів залежить від спеціалізації сівозміни, кількості полів, зайнятих провідною культурою: у польових сівозмінах – до 10%, а в складних умовах – до 12-15%; у кормових сівозмінах – до 15%; у ґрунтозахисних сівозмінах – до 20%; у спеціальних сівозмінах – до 5%. Характеристика розмірів запроєктованих полів і їх відхилення від середнього розміру поля наведена у таблиці 20.

Таблиця 20 – Характеристика полів за рівновеликістю

№ поля	Площа поля, га	Середній розмір поля, га	Відхилення (+), (-)	
			га	%
Кормова сівозміна				
I	22,8	22,8	0	0
II	22,8		0	0
III	22,8		0	0
IV	22,8		0	0
V	22,8		0	0
Польова сівозміна				
I	65,1	61,0	+4,1	+6,7
II	55,9		-5,1	-8,4
III	66,7		+5,7	+9,3
IV	55,9		-5,1	-8,4
V	61,6		+0,6	+1,0

Третє поле польової сівозміни запроєктоване з найбільшим відхиленням в порівнянні з іншими полями – 9,3%, але цей показник в межах норми. Поля кормової сівозміни проектувались в одному масиві (контурі), тому це дало можливість запроєктувати всі поля сівозміни середнім розміром.

Якщо окремі масиви орних земель різняться за родючістю і відповідно – агротехнічними властивостями, тоді розміщення полів значно впливає на урожайність культур. Характерна вимога агротехніки: виконання польових робіт в однакові агротехнічні терміни. Поля сівозмін у розробленому проекті запроєктовані однорідні за якістю ґрунтів (табл. 21), умовами зволоження та однієї крутизни схилів.

Таблиця 21 – Аналіз розміщення полів сівозмін щодо ґрунтів

№ поля	Площа поля, га	№ ділянок	Площа ділянок, га	в т. ч. за шифрами агрогруп										
				29г	40г	41г	49г	134г	141	142	150	153	176в	181г
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Кормова сівозміна														
I	22,8				20,2			2,6						
II	22,8							22,8						
III	22,8					14,3		8,5						
IV	22,8	I	11,8		1,8	10,0								
		II	11,0			11,0								
V	22,8					22,8								
Всього	114,0				22,0	58,1		33,9						
Польова сівозміна														
I	65,1	I	22,4			0,6		18,4			3,4			
		II	42,7			37,8		0,5	0,8		3,6			
II	55,9	I	13,1			6,7	1,2	5,2						
		II	19,4	12,2	0,2		7,0							
		III	23,4					16,6	6,8					
III	66,7					33,6	16,5	16,4	0,2					
IV	55,9	I	45,9			29,7		14,7						1,5
		II	10,0			4,0	5,7			0,3				
V	61,6	I	26,3		8,8		11,1	3,7		2,7				
		II	35,3			9,0		26,3						
Всього	305,2				12,2	9,0	121,4	41,5	101,8	7,8	3,0	7,0		1,5
Разом	га	419,2			12,2	31,0	1795	41,5	135,7	7,8	3,0	7,0		1,5
	%	100			2,9	7,4	42,8	9,9	32,4	1,9	0,7	1,7		0,3

Як видно з таблиці, в основному кормова сівозміна розміщена на чорноземах та темно-сірих опідзолених ґрунтах. Поля польової сівозміни запроєктовані на решту території господарства і займають великі площі, тому часто поля складаються із двох-трьох відмін.

4 ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ УГІДЬ У ФЕРМЕРСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Підвищення продуктивності фермерського господарства винятково є найактуальнішою проблемою стабільності та подальшого вдосконалення розвитку господарства.

Розробка проектів землеустрою, в яких не включені показники екологічного обґрунтування використання всіх угідь у господарстві є не ефективними. Тому безсумнівно є необхідність сьогодні у більш глибокому еколого-економічному обґрунтуванні землевпорядних рішень.

Основним фактором виробництва сільськогосподарської продукції в умовах ринку є чистий прибуток, який досягається від вартості продукції без затрат на її виробництво. Щоб забезпечити фермерському господарству екологічну ефективність до затрат необхідно враховувати витрати, які йдуть на відновлення родючості ґрунту. Показники еколого-економічної ефективності проекту організації та впорядкування території господарства визначають порівнюючи їх з існуючими показниками використання земель.

Для порівняльної характеристики використовують ряд показників:

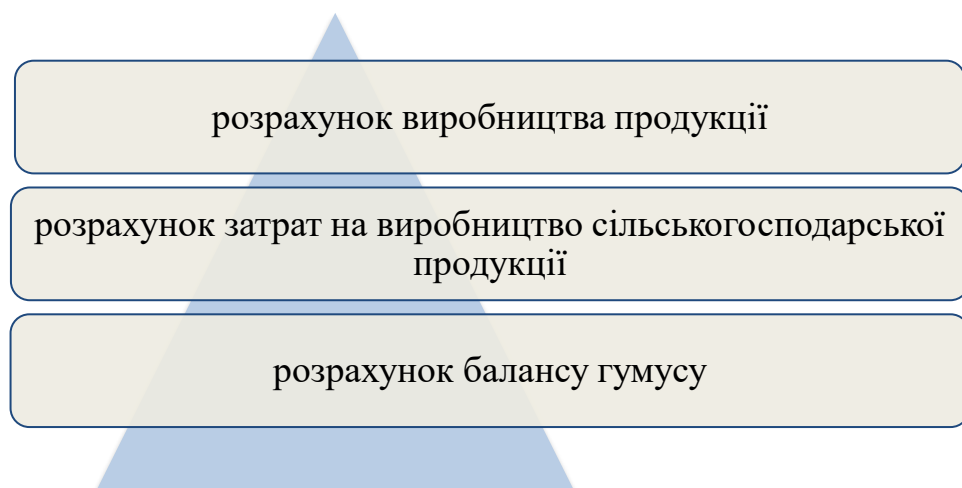

Рисунок 13 – Показники розрахунку еколого-економічної ефективності використання земель господарства

Після організації території сівозмін та розміщення окремих елементів впорядкування земель фермерського господарства ФГ «Кушпін» розраховано

еколого-економічні показники виробництва сільськогосподарської продукції в таблиці 22.

Таблиця 22 – Розрахунок еколого-економічних показників виробництва продукції ФГ «Кушпінт»

Культури	Площа, га	Врожайність, ц/га	Валовий збір	Коеф. переводу в ум. зерно	Вихід продукції в ум. зерні	Всього матер.- грош. затрат	Винос гумусу всього, ц (+); (-)
Озима пшениця	83,8	45	3771	1	3771	36211	-705
Ярий ячмінь	40	40	1600	0,8	1280	10896	-344
Овес	22,8	35	798	0,7	559	6175	-112
Зернобобові	61,1	33	2016,3	1,4	2823	21705	-532
Ріпак	30	26	780	1,2	936	12278	-652
Кукурудза на зерно	31	65	2015	0,8	1612	12965	-605
Кормові коренеплоди	7,5	380	2850	0,13	371	13239	-108
Кукурудза на силос	15,3	320	4896	0,2	979	6613	-176
Однорічні трави на з/к	43,8	150	6570	0,12	788	6268	-263
Багаторічні трави на сіно	61,1	42	2566,2	0,5	1283	9910	552
Багаторічні трави на зелений корм	22,8	230	5244	0,5	787	4539	288
Всього посівів	419,2				15188	140798	-2657
в т. ч. на 1 га ріллі					36	336	-6

Розрахунки виносу гумусу з ґрунту показують невтішний результат, оскільки забезпечити позитивний баланс гумусу у фермерському господарстві за проектом не вдалося (-6ц/га), проте він дещо зменшився в порівнянні з існуючим станом (-9,1ц/га).

Розрахунок для фермерського господарства еколого-економічної ефективності використання орних земель за проектом та порівняння з показниками до проектного стану приведено в таблиці 23.

Таблиця 23 – Розрахунок еколого-економічної ефективності використання орних земель господарства

Термін розрахунку ефективності	Вартість товарної продукції, грн./га	Затрати, грн./га			Розрахунковий прибуток
		Матеріально-грошові	Відновлення родючості	Всього затрат	
На час складання проекту	13980	367	4525	4667	9088
За проектом	21739	336	3169	3505	18234
Різниця	+7759	-31	-1356	-1162	+9146
Відношення існуюче до проекту	+1,6	-1,1	-1,4	-1,3	+2,0

Результати таблиці свідчать про правильність проектних рішень. Про це свідчать показники еколого-економічної ефективності проекту:

- вартість валової продукції за проектом збільшилась в 1,6 рази;
- матеріально-грошові затрати на виробництво продукції зменшились в 1,1 рази;
- затрати на відновлення родючості ґрунту хоч і не досягли позитивного ефекту, проте зменшились у 1,4 рази.

В цілому в результаті розроблення і впровадження даного проекту фермерське господарство «Кушпін» зможе у 2 рази збільшити свій прибуток.

5 ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

5.1 Загальні проблеми охорони довкілля на території Новояричівської територіальної громади Львівського району Львівської області

Під охороною природи розуміють синтез міжнародних, державних і громадських заходів направлених на раціональне використання, відтворення і охорону природних ресурсів, на захист природного середовища від забруднення й руйнування, в інтересах задоволення матеріальних і культурних потреб як існуючих так майбутніх поколінь.

Сучасними головними нормативно-правовими актами що регулюють основи організації охорони навколишнього природного середовища, є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991р., «Про охорону атмосферного повітря» від 16 жовтня 1992 р., «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992р., «Про тваринний світ» від 3 березня 1993р., «Про карантин рослин» від 30 червня 1993 р. та інші.

У цілому антропогенне навантаження на перетворення агроландшафтів збільшилося в 1,5-2 рази. Екосистеми агроландшафтів значно спрощені, їхній видовий склад, екологічна розмаїтість угідь і зв'язки між компонентами ландшафту порушенні, деградується ґрунтовий покрив, а на деяких територіях активізувались ерозійні та інші негативні процеси [30].

Проблема охорони навколишнього середовища постійно зростає, у зв'язку зі значним, а дуже часто і катастрофічним впливом господарської діяльності людини на природу.

Україна через високий рівень концентрації промислового виробництва та сільського господарства, внаслідок використання природних ресурсів протягом десятирічч перетворилася в одну з найнебезпечніших в екологічному відношенні країн.

Серед промислових об'єктів одним з основних забруднювачів атмосферного повітря є підприємства теплоенергетики.

У галузі екології в тепловій енергетиці домінують дві найважливіші проблеми: забруднення атмосфери повітря і забруднення земель.

Система водопровідно-каналізаційного господарства перебуває нині в кризовому екологічному стані.

Багаторічна енергетично-сировинна спеціалізація поставила Україну в число країн з найбільшими високими абсолютними обсягами утворення відходів.

Недостатні норми адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення правил збирання, зберігання, транспортування промислових відходів.

Існуючий рівень утилізації відходів вторинних ресурсів не впливає на поліпшення стану довкілля.

Таким чином, протягом останніх років у стані здоров'я населення намітився ряд негативних тенденцій, певною мірою пов'язаних з незадовільними екологічними обставинами.

Програму охорони навколишнього природного середовища Львівської області на 2021-2025 роки розроблено у відповідності до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Програма орієнтована на виконання пріоритетних завдань, що визначені в основних напрямках державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та збереження екологічної безпеки [27].

5.2 Стан ґрунтів та використання земельних ресурсів

Основними забруднювачами ґрунтового покриву Новояричівської територіальної громади є промислові відходи, господарсько-побутові відходи, викиди промисловості та автотранспорту. Вздовж автомобільних доріг

грунтовий покрив забруднюється вуглеводнями, а в межах міста викидами промислових підприємств.

Розташування об'єктів промисловості та сільського господарства веде до погіршення якості земель розташованих в зоні їх впливу. А тому перерозподіл земель і надання їх новим власникам має виняткове значення. Використання землі фермерськими та сільськогосподарськими господарствами веде до її виснаження, так як не проводяться агрохімічні дослідження якості ґрунту, в неповному обсязі вносяться необхідні агрохімікати. Роздержавлення сільськогосподарських підприємств та передача землі приватним власникам проводить до неефективного використання земельних ділянок, землі не обробляються, на них не проводяться заходи із боротьби з бур'янами [29].

Досягнення покращення екологічного стану на території Новояричівської територіальної громади передбачає реалізацію наступних основних завдань в районі:

- будівництво, розширення та реконструкція споруд, придбання та впровадження установок, обладнання та машин для збору, транспортування, перероблення, знешкодження та складування побутових, сільськогосподарських та промислових відходів виробництва, кубових залишків;

- екологічна освіта і виховання мешканців району, інформування про стан навколишнього природного середовища;

- організація роботи з ліквідації екологічних наслідків аварій, залучення до цих робіт підприємства, установи та організації, незалежно від їх підпорядкування та форм власності, і громадян;

- проведення опитування мешканців району, в т.ч. мешканців ОТГ району, щодо згоди на розміщення нових підприємств чи розширення діючих підприємств, що становлять підвищену екологічну небезпеку;

- створення та визначення статусу резервних фондів для фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища.

- неефективне використання агрохімікатів, що призвело до утворення непридатних до використання сумішей пестицидів та агрохімікатів;

- недостатність заходів щодо раціонального використання наданих земельних ділянок [27].

Важливим питанням в охороні земельних ресурсів є виявлення та вжиття заходів із ліквідації місць складування без господарських відходів. В районі прийняті рішення щодо забезпечення ефективного збору та утилізації твердих побутових відходів.

5.3 Стан вод та їх охорона

Регіон розташування Новояричівської територіальної громади характеризується густою річковою сіткою, що пов'язано з великою кількістю опадів та значним ерозійним розчленуванням поверхні.

Значної уваги потребують річки району. Проблема їх охорони загострюється у зв'язку з дефіцитом коштів на роботи з берегоукріпленням, розчищенням русел, збереженням прибережних смуг, будівництвом захисних дамб.

Очисні споруди також потребують капітального ремонту. Роботи із реконструкції та розширенню існуючих очисних споруд в останні роки не проводились із-за відсутності коштів. Кошти з державного фонду охорони навколишнього природного середовища та місцевих фондів не виділялись на реконструкцію очисних споруд.

З метою забезпечення безперебійного водопостачання та водовідведення населення району необхідно придбати спецустановки по очистці каналізаційних мереж (протишувальну машину високого тиску).

На території Новояричівської територіальної громади водні джерела постійно накопичують продукти ерозії, від чого поступово німіють, втрачають свою економічну роль. Щоб ця роль зберігалась, у районі систематично здійснюються заходи запобігання замулювання річки і водоймищ. Серед них виділяють протиерозійну організацію території, лісомеліоративні заходи.

5.4 Охорона повітряного басейну

В останні роки особливе занепокоєння викликає стан атмосферного повітря. Воно завжди містить якусь кількість домішок, які зумовлюються антропогенними і природними джерелами. Рівень забруднення атмосфери несуттєво змінюється з роками.

Ще пів століття тому природа сама успішно ліквідувала розмаїті забруднення, тому що атмосфера має властивості самоочищення, але зараз вона самотужки вже не справляється.

Новояричівська територіальна громада не входить до найбільш забруднених регіонів Львівщини. У зв'язку з спадом виробництва, повної або часткової зупинки ряду підприємств в останні роки має місце значне зменшення викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря міста та району.

Основними проблемами громади, що впливають на рівень забруднення атмосферного повітря є:

- експлуатація та використання застарілого енергетичного та паливного технологічного обладнання, яке в основному вже вичерпало свій ресурс роботи;
- використання застарілих пило- та газоуловлюючих механізмів;
- відсутність коштів на придбання нового сучасного технологічного обладнання на підприємствах;
- експлуатація застарілого паливного обладнання на котельнях та інших об'єкта і спорудах;

Заходи щодо зменшення забруднення атмосферного повітря повинні включати вплив на роботу транспорту підприємств агропромислового комплексу, а також підприємств, що здійснюють видобування надр, проведення вибухових робіт тощо. Для забезпечення охорони атмосферного повітря законодавством України передбачені та впроваджуються економічні заходи.

5.5 Охорона природної флори і фауни

Стан навколишнього природного середовища значною мірою визначається рівнем лісистості та якісним станом лісів. Ліси виконують захисні водоохоронні та санітарно-гігієнічні функції. Однак вони інтенсивно експлуатуються, гинуть від пожеж, внаслідок недбалого відведення земель з вирубкою під різного виду будівництва.

Рослинний світ, або флора, дуже чутливо реагує на зміни екологічних факторів і є чітким показником обсягу антропогенного впливу на природу. Рослини – найбільш беззахисні перед діяльністю людини, й з урахуванням сучасного стану біосфери їх охорона стала нині важливим комплексним міжнародним завданням.

Тваринний світ є важливою частиною біосфери нашої планети. Разом з рослинами тварини відіграють значну роль в міграції хімічних елементів, яка лежить в основі існуючих і природі взаємозв'язків [30].

Серед найважливіших заходів щодо охорони рослинного і тваринного світу слід назвати такі: виховання з дитинства природоохоронної свідомості у людей; найсуворіша боротьба з браконьєрством, посилення інспекторського контролю в лісах, охорона від епідемій і антропогенних забруднень; розселення в зручні для існування місця; контроль за кількістю хижаків.

З огляду на різноманітний і значний за обсягами шкідливий вплив людської діяльності на рослинний і тваринний світ, його збереження повинно бути завжди в центрі уваги спеціалістів та науковців.

6 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ

6.1 Аналіз стану охорони праці

Аналіз стану охорони праці на підприємстві виконується з метою виявлення причин і факторів незадовільного стану безпеки виробництва, які найбільше впливають на результати діяльності підприємства й на визначення заходів щодо поліпшення умов та охорони праці.

Основні питання якими займається охорона праці – це визначення теоретично і на практиці виробничого травматизму, професійних захворювань та отруєнь внаслідок вибухів на виробництві, пожеж.

Загальні положення з охорони праці в Україні обумовлені і регламентовані Конституцією України, кодексом законів про працю, законом “Про охорону праці”, а також інших нормативно-правових документів, що розроблені на основі вище наведених законів, Укази Президента, Постанови Кабінету Міністрів, установи, накази, інструкції, правила, Держстандарт [23].

Згідно із Законом “Про охорону праці” всі робітники, що поступили на роботу повинні пройти інструктаж по техніці безпеки, а також розібратись в методиці невідкладної медичної допомоги потерпілим, що страждали через нещасні випадки (виробничий травматизм). В разі нещасного випадку відповідальність за це покладається на особу, яка відповідає за охорону праці на підприємстві чи організації [23].

Охорона праці на інженерно-геодезичних підприємствах ґрунтується на основних законодавчих актах про охорону праці та державних нормативних актах з охорони праці. Основними законодавчими актами з охорони праці є Конституція України, Закон України про охорону праці, Кодекс законів про охорону праці, Закон про пожежну безпеку та ін. Дія цих законів поширюється на всі геодезичні підприємства незалежно від форм власності. Державні правові та нормативні акти з охорони праці являють собою стандарти, норми, положення, інструктажі та інші документи, що об’єднуються у єдиний реєстр.

Державні нормативні акти поділяють на загальнодержавні, галузеві і міжгалузеві. В галузі геодезії одним з таких актів є “Правила по техніці безпеки на топографо-геодезичних роботах”, які затверджені Колегією Головного управління геодезії і картографії при Раді Міністрів 9 лютого 1989 року №2/21 [24].

Аналізуючи стан справ по охороні праці в господарстві можна сказати, що керівник господарства зі своєї сторони докладає максимум зусиль для нормальної життєдіяльності та працездатності підлеглих. Всі працівники щорічно проходять медогляд, кожен працівник забезпечується обов'язковою щорічною відпусткою. Всі землевпорядні роботи, які проводяться на території району виконуються відповідно до вимог по організації безпечного ведення польових вишукувально-знімальних робіт:

- перед початком робіт інформуються місцеві органи влади;
- польові підрозділи забезпечуються транспортними засобами, спорядженням;
- розробляються плани здійснення заходів по охороні праці, пожежної безпеки на період проведення польових робіт;
- розробляються оптимальні маршрути проведення польових, знімальних робіт.

Експлуатаційні заходи передбачають такі режими проведення технологічних процесів, експлуатації машин і обладнання в результаті яких повністю виключається можливість виникнення та викиду іскор і полум'я при роботі машин, контакт нагрітих деталей обладнання з горючими матеріалами. До заходів режимного характеру відносять заборону куріння, застосування відкритого полум'я при ремонтних роботах.

6.2 Проект заходів з покращення умов і безпеки праці при виконанні топографо-геодезичних та землевпорядних робіт

В умовах науково-технічного прогресу, широкого впровадження нових технічних заходів механізації та автоматизації виробничих процесів особливого значення набуває проблема техніки безпеки.

Розміщення заселених і виробничих зон проводиться із врахуванням рози вітрів, рельєфу, якості ґрунту, водних джерел і глибини залягання ґрунтових вод, існуючої дорожньої мережі та облаштування нових доріг. Передбачається зручний зв'язок житлової зони з районним центром, виробничої зони із зовнішніми транспортними комунікаціями.

Загальними заходами для забезпечення пожежної безпеки при проведенні технологічних процесів є:

- заміна небезпечних технологічних операцій менш небезпечними;
- зменшення кількості у виробничих приміщеннях займистих і вибухонебезпечних речовин;
- запобігання можливості утворення пальних сумішей в апаратах, газопроводах, вентиляційних системах і ін.;
- збереження легкозаймистих речовин і проведення робіт з ними в середовищі інертного газу;
- механізація, автоматизація і безперервність (потоковість) виробництва;
- суворе дотримання стандартів і точне виконання встановленого технологічного режиму;
- запобігання можливості появи в небезпечних місцях джерела запалювання;
- запобігання поширенню пожеж і вибухів.

Перед початком польових робіт складають робочі проекти безпечної організації польових робіт в певних умовах місцевості з врахуванням фізико-географічних та економічних особливостей робіт.

Перед виїздом у поле складається схема маршруту де показуються особливо небезпечні місця і порядок руху бригади; при виконанні польових робіт переходи і переміщення працюючих в населених пунктах допускаються лише у випадку необхідності; виконання робіт проводиться групами 2-3 чоловіки і самовільне відлучення не дозволяється.

Спецодяг та взуття повинні відповідати місцевим умовам та витримувати встановлені строки їх носіння. В зимовий період працівники повинні бути забезпечені зручним теплим одягом.

Перед виїздом на роботи проводять обов'язкове навчання та інструктаж польових робітників.

На час польових робіт бригадам виділяють автомашини, які повинні пройти техогляд. Автомашина повинна бути обладнана дверима, які відкриваються назовні, освітленням, вентиляцією, звуковим сигналом та дзеркалом заднього виду. При переїзді бригад з геодезичними приладами в кузові не повинні бути більше 10 чоловік, що забезпечені сидячими місцями. Під час руху водій зобов'язаний слідкувати за виконанням правил безпеки усіма пасажирями.

Отже, аналізуючи стан охорони праці при проведенні сільськогосподарських, а також топографо-геодезичних робіт, можна зробити висновок про їх задовільний стан на території Кам'яно-Бузького району. З метою забезпечення здорових та безпечних умов населення у районі, недопущення виробничого травматизму, професійних захворювань пропонується у найближчий час здійснити наступні заходи:

- регулярно проводити з персоналом інструктажі про техніку безпеки і вести їх чіткий облік;
- суворо дотримуватись вимог і правил техніки безпеки при проведенні обмірів земельних ділянок та інших геодезичних роботах;
- забезпечити працюючий персонал необхідним спецодягом, спецвзуттям та іншими засобами;
- забезпечення санітарно-побутового та лікувально-профілактичного обслуговування працівників населеного пункту.

Дотримання цих вимог дозволить покращити умови охорони праці при виконанні проектних землепорядних розробок та при виконанні сільськогосподарських робіт.

6.3 Захист населення від надзвичайних ситуацій

Щорічно, у різних галузях діяльності людини трапляються мільйони нещасних випадків, сотні тисяч з яких закінчуються трагічно. Страждають люди всіх професій на виробництві, в побуті, в армії, на транспорті. Великих збитків зазнають країни від аварій, катастроф, пожеж, стихійних лих, які призводять до загибелі людей.

В Україні 28 жовтня 1999 року затверджено Указом Президента України найважливіші функції безпеки життєдіяльності людини, передано в компетенцію Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків чорнобильської катастрофи. Ці функції спрямовані на захист населення від наслідків стихійних лих, аварій та катастроф, а також застосування ворогом сучасних засобів ураження.

Забезпечення захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій є одним з найважливіших завдань держави.

Основними завданнями захисту населення і територій під час надзвичайних ситуацій є:

- розроблення та забезпечення заходів щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій;
- оповіщення населення про загрозу та виникнення надзвичайної ситуації, а також своєчасне та достовірне інформування його про наявну обстановку та вжиті заходи;
- організація захисту населення (працівників) та надання безкоштовної медичної допомоги;
- проведення рятувальних та інших невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- навчання та тренування населення способів захисту в разі виникнення надзвичайних ситуацій [23].

Для забезпечення здорових та безпечних умов праці та відпочинку населення села запроектовано наступний комплекс інженерних рішень і заходів:

- передбачено зручний зв'язок житлової зони з виробничою зоною;

- лінії електропередач проходять у смугах відводу шляхів по межах землекористування;

- при обстеженні старих геодезичних знаків потрібно розпочинати огляд основних стовпів біля основи знаку, потім розкопку в глибину землі на 40-50 см і далі візуально по всій поверхні стовпів;

- виконання різних топографо-геодезичних робіт на вулицях села повинні бути погоджені з відділом регулювання вуличного руху;

- для підвищення дієздатності формувань ЦО та рівня захисту населення адміністрацією в бюджет села необхідно закладати кошти для різних служб і підрозділів ЦО, регулярно проводити з персоналом навчання з питань цивільного захисту населення та перевіряти технічну справність і правильність експлуатації усіх потенційно небезпечних об'єктів на своїй території.

ВИСНОВКИ

У ході кваліфікаційної роботи проаналізовано сучасний стан і дано пропозиції щодо ефективного використання сільськогосподарських угідь району у вигляді розробки проекту землеустрою щодо організації використання та впорядкування території ріллі фермерського господарства «Кушпін» Новояричівської територіальної громади Львівського району Львівської області.

За адміністративно-територіальним поділом Львівська область налічує 73 територіальні громади в розрізі семи районів. Загальна площа території Львівської області займає 3,6% території України і становить 21,8 тис км².

Львівський район є найбільшим адміністративним районом області і розташований у її центральній частині. Межує з Червоноградським районом, на сході відповідно із Золочівським, на південному заході – із Самбірським районом, з Яворівським на заході, на півдні з Дрогобицьким і Стрийським районами області, з Івано-Франківською та Тернопільською областями на південному сході, а на північному заході межує з Люблінським воєводством Республіки Польща.

До складу Львівського району на даний момент входить 531 населений пункт, які були об'єднані у 23 територіальні громади.

На прикладі фермерського господарства «Кушпін», що знаходиться в межах Новояричівської територіальної громади впроваджено апробацію проектних рішень у вигляді проекту землеустрою щодо організації використання та впорядкування території ріллі.

Новояричівська територіальна громада розташована відносно обласного центру на північному сході. Площа становить 22218 га, що складає 4,42% площі Львівського району. Новояричівська територіальна громада об'єднала 18 селищ та сіл, тому рахується однією із найбільших територіальних громад.

Землі сільськогосподарського призначення громади займають біля 70% земельних ресурсів, що надає громаді потужний сільськогосподарський потенціал у комплексі з раціональним використанням земель.

Переважна частина земель сільськогосподарського призначення громади знаходиться у приватній власності – 56,2%. На сьогодні частка земель комунальної форми власності складає 39,3%, і, лише 4,5% землі державної форми власності.

У територіальній громаді функціонує 20 агропромислових формувань, у тому числі сільськогосподарську продукцію виробляють і 12 фермерських господарств.

Для вирішення сфери питань ефективності використання земельних угідь у сільському господарстві особливу увагу в кваліфікаційній роботі приділено землям фермерського господарства «Кушпінт», які розміщені в межах Новояричівської територіальної громади біля с. Убині та селища Запитів.

Структура земель фермерського господарства представлена лише наявністю ріллі 419,2 га, що говорить про 100 відсоткову розораність території.

Фермерське господарство «Кушпінт» орендує орні землі для вирощування зернових, бобових культур, озимого ріпаку.

Дослідження ефективності використання земель фермерського господарства «Кушпінт» показали, що відсутність науково обґрунтованої системи сівозмін та нехтування агротехнічними заходами при вирощуванні культур дали невтішний результат.

Землі фермерського господарства, впритул межують із Старояричівським старостинським округом, в якому функціонує фермерське господарство «Еліт Мілк», яке вирощує велику рогату худобу в кількості 388 голів. Фермерське господарство «Кушпінт» погодилося вирощувати кормові культури та однорічні і багаторічні трави для відгодівлі ВРХ фермерського господарства «Еліт Мілк». Це дасть можливість концентрувати посів кормових культур у кормовій сівозміні і тим забезпечити швидку доставку кормів для худоби. А фермерське господарство «Кушпінт» відповідно посівом багаторічних трав зможе підвищити якість ґрунтів та зменшити свої витрати.

Встановлено потребу в площах кормових культур та площ сінокосів і пасовищ. У південно-східній частині земель Запитівського старостинського

округу фермерського господарства «Еліт Мілк» буде орендувати 81,9 га пасовищ та 106,2 га пасовищ.

На території ріллі фермерського господарства «Кушпіт» площею 419,2 га проектом передбачено розміщення двох сівозмін:

- кормову сівозміну площею 114,0 га;
- польову сівозміну площею 305,2 га.

Після запровадження системи сівозмін і підвищення врожайності культур:

- чистий дохід фермерського господарства збільшився у 2 рази;
- вартість валової продукції збільшилась в 1,6 рази.

У кваліфікаційній роботі також розглянуті питання охорони праці і охорони природи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія. Вид. 2-ге, без змін. К.: КНЕУ, 2006. 292 с.
2. Богатирчук-Кривко С.К. Удосконалення еколого-економічного механізму управління земельними ресурсами у сільському господарстві. *Збалансоване природокористування*, 2016, № 1. С. 120-127.
3. Будзяк В.М. Сільськогосподарське землекористування (економіко-екологічні та управлінські аспекти): монографія. К.: Оріани. 2016. 488 с.
4. Вергун М.Г. Підвищувати ефективність використання земельних, трудових і технічних ресурсів села. *Економіка АПК*. 2018. № 1. С. 31-38.
5. Галас Л. І., Дзямулич М. І., Шматковська Т. О. Особливості експортної діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні. *Економічний форум*. 2021. № 2. С. 74-79.
6. Гаража О.П. Види та показники ефективності використання сільськогосподарських угідь в управлінні земельними ресурсами України. *ЕКОНОМІКА І СУСПІЛЬСТВО*. Випуск №3, 2016. С. 52-60. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/3_ukr/10. (дата звернення 22.11.2023)
7. Закон України «Про оренду землі» URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 12.12.2023)
8. Звіт голови Кам'янка-Бузької районної державної адміністрації за 2018 рік URL: <http://kam-buzrda.gov.ua> (дата звернення 13.11.2023).
9. Земельний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. В.І. Семчика. К.: Ін-Юре, 2003. 676 с.
10. Екологічні проблеми сучасного землекористування URL: <http://geoknigi.com/book view.php> (дата звернення 17.11.2023).
11. Економіка сільського господарства: навч. посіб. / [Збарський В.К., Бабієнко М.Ф., Кулаєць М.М., Синявська І.М., Хоменко М.П.]; за ред. проф. В.К.Збарського. К.: Агроосвіта, 2013. 352 с.

12. Іванюта С. Моніторинг та оцінювання екологічних ризиків техногенного походження: аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2012. С. 11. URL : <http://www.niss.gov.ua> (дата звернення 17.11.2023).
13. Клименко А. Управління розвитком землекористування у сільському господарстві: дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Полтава, 2012. 183 с.
14. Куценко А. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємства споживчої кооперації України: монографія. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. 205 с.
15. Лазеба Є. С. Підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення в Україні. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua> (дата звернення 09.12.2023).
16. Месель-Веселяк В.Я. Економічні передумови забезпечення розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва в Україні. *Економіка АПК*. 2015. № 3. С. 9-16.
17. Методичні рекомендації для виконання практичних робіт з дисципліни “Землеустрій” (частина III) студентами IV курсу землевпорядного факультету ОС “Бакалавр” напряму підготовки “Геодезія, та землеустрій”. За заг. ред. О. І. Черечон. Львів: ЛНАУ, 2023. 48с.
18. Музика П. М., Урба С. І., Гончаренко Л. В. Аналіз стану та ефективності використання земельних ресурсів в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. 2019. Том 30 (69). № 4 (2). С. 45-53.
19. Навчальний матеріал онлайн. Поняття охорони праці. URL: https://pidruchniki.com/1517051543404/pravo/ohorona_pratsi (дата звернення 15.12.2023).
20. Паляничко Н. І. Аналіз стану та ефективності використання земельних ресурсів в Україні. Збалансоване природокористування. 2016. № 1. С. 128-132.

- 21.Паньків З. Екологічні проблеми землекористування в Україні. URL: <http://geoknigi.com> (дата звернення 19.02.2020).
- 22.Паспорт регіону. URL: <http://database.ukrcensus.gov.ua/> (дата звернення 03.12.2023).
- 23.Пістун І. П., Березовецький А. П, Ковальчук Ю. О. Охорона праці в галузі сільського господарства (землевпорядкування): навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. 375с.
- 24.Правила з техніки безпеки на топографо-геодезичних роботах (ПТБ-88) URL: <https://dnaop.com/html> (дата звернення 20.12.2023).
- 25.Програма підтримки та захисту землевласників, землекористувачів, малих і середніх сільськогосподарських товаровиробників, внаслідок відкриття ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення на 2020 рік URL: https://rada.info/upload/users_files (дата звернення 18.11.2023).
- 26.Про державний контроль за раціональним використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003. № 963-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. С. 350.
- 27.Про Загальнодержавну програму використання та охорони земель: Закон України (проект). URL:<http://search.ligazakon.ua> (дата звернення 22.12.2023).
- 28.Про землеустрій: Закон України від 22 травня 2003 року № 858-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 36.
- 29.Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 № 962-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. С. 349.
- 30.«Про охорону навколишнього природного середовища» Закон України: за станом на 25.06.1991р. / Верховна Рада України. Офіц. вид. К. №1264-XII URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 24.12.2023).
- 31.Профіль Новояричівської селищної територіальної громади – 2023. URL: <https://novoyarychiv.gromada.org.ua/strategiya-rozvitku-11-53-15-25-10-2022/> (дата звернення 10.11.2023).

32. Семенчук І. М., Юзик В. А. Проблема неефективного використання земель сільськогосподарського призначення Миколаївської області. *Агросвіт*. 2019. № 3. С. 30–37.
33. Содома Р., Дубневич Ю., Марків Г., Шматковська Т. Моніторинг соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Вісник ЛНАУ*. Серія Економіка АПК. 2021. № 28. С. 24-30.
34. Ступень М.Г. Екологізаційні механізми підвищення конкурентоспроможності суб'єктів аграрної сфери. *Сталий розвиток економіки*. 2012. № 7 (17). С. 179-183.
35. Ступень Р. М., Дудич Г. М., Дудич Л. В. *Землеустрій: організація та впорядкування сільськогосподарських угідь: навч. посіб.* Львів. нац. аграр. ун-т. Львів: «Галицька видавнича спілка», 2020. 243с.
36. Третяк А. М., Другак В. М., Гунько В. А., Гетманьчик І. П. *Землевпорядне проектування: організація території сільськогосподарських підприємств методом еколого-ландшафтного землеустрою: навчальний посібник*. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. 236 с.
37. Філюк Д., Шматковська Т., Борисюк О. Ефективність використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств в Україні. *Галицький економічний вісник*, №2 (75) 2022. С. 30-36. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/75/1061.pdf> (дата звернення 25.11.2023).
38. Фурдичко О.І. Детермінанти фінансового забезпечення збалансованого рівня сільськогосподарського землекористування. URL: http://vecon.knau.kharkov.ua/uploads/visn_econom/2017/1/3.pdf (дата звернення 14.11.2023).
39. Черечон О. І., Солтис О. Г. Вирішення проблем охорони земельних ресурсів. *Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК*. Львів. нац. аграр. ун-т, 2015. № 22(2). С. 61-66.
40. Чернявський О.А., Сівак В.К. *Ефективне й раціональне використання деградованих земель*. Чернівці : Зелена Буковина, 2003. 28 с.

- 41.Шепель Т.В. Еколого-економічна ефективність природного потенціалу земельних ресурсів в аграрному секторі України. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. Випуск 1 (50) 2019. С. 129-135. URL : http://business-navigator.ks.ua/journals/2019/50_2019/28.pdf (дата звернення 08.11.2023).
- 42.Шматковська Т., Подзізей О. Концептуальні засади підвищення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. *Економічний форум*. 2020. № 4. С. 77-85.
- 43.Яців І. Соціальна ефективність сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*. 2015 № 1. С. 26-33.
- 44.Яценко О., Романюк О. Економічні та соціальні аспекти оцінки ефективності. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18(6). С. 237-238.
- 45.Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <http://www.fao.org/faostat> (дата звернення: 10.11.2023).